

E-NEWSLETTER

4/2016

LISTOPAD-GRUDZIEN

SPIS TREŚCI

KRONIKA WYDARZEŃ	3
<hr/>	
NAGRODY I WYRÓŻNIENIA	7
<hr/>	
SEMINARIA I SPOTKANIA NAUKOWE	9
<hr/>	
ZAPOWIEDZI	11
<hr/>	
NOWI PRACOWNICY	12
<hr/>	
PUBLIKACJE	14
<hr/>	
POZA MURAMI UNIWERSYTETU	18
<hr/>	
DOKTORATY I HABILITACJE	19
<hr/>	

KRONIKA WYDARZEŃ

1 listopada odwiedziliśmy groby naszych profesorów i profesorek.

9 listopada w ramach uroczystości Jubileuszu 200 lat Uniwersytetu Warszawskiego odbyło się spotkanie „Skłamanym Sienkiewicz? Debata o polskiej tożsamości”, prowadzona przez prof. Annę Gizę-Poleszczuk i Bartłomieja Sienkiewicza. W panelu dyskusyjnym udział wzięli: Dariusz Gawin (UW), **Dobrochna Kałwa** (UW), Ryszard Koziołek (UŚ), Andrzej Leder (PAN).

17 listopada odbyła się międzynarodowa konferencja naukowa „Żydzi a wojna domowa w Hiszpanii (1936-1939)”, której współorganizatorem były: Instytut Historyczny UW, Instytut Studiów Iberyjskich i Iberoamerykańskich UW oraz Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN.

19 listopada otwarta została wystawa „Rewolucja (Po)październikowa. Polska lat 1956 – 1957”, na której pokazano ponad 200 karykatur i rysunków satyrycznych, odnoszących się do istotnych społecznych i politycznych przemian, zachodzących w Polsce podczas tzw. odwilży październikowej. Podczas wernisażu przemawiali m.in. prof. **Jerzy Kochanowski** i prof. **Karol Modzelewski**. Fotografie i film z otwarcia wystawy dostępne są [na stronie Muzeum](#).

21 listopada Studenckie Koło Naukowe Historyków UW i Wydawnictwo RM zorganizowało spotkanie z prof. Anitą Prazmowską (London School of Economics), autorką biografii Władysława Gomułki

W dniach **29-30 listopada** odbyła się konferencja historyczno-archiwistyczna z cyklu „Warszawa ma wiele twarzy”, której tematem przewodnim był „Aleksander Gieysztor i warszawskie środowisko naukowe”. Pretekstem do jej zorganizowania stała się setna rocznica urodzin Profesora. Konferencji towarzyszyła prezentacja wystawy

„Byłem i będę... O historyku, który tworzył historię”, zrealizowanej przez Joannę Arvaniti i Katarzynę Słojkowską oraz pokaz filmu „Aleksander Gieysztor – życie i pasja” autorstwa Bartosza Borkowskiego i Anny Gruszczyńskiej. Podczas konferencji referaty wygłosili: prof. dr hab. Maria Koczerska (IH UW), „Aleksander Gieysztor - mistrz i jego naukowe dziedzictwo”; prof. dr hab. Andrzej Rottermund (Zamek Królewski w Warszawie), „Wkład Aleksandra Gieysztora w badania nad Zamkiem Królewskim w Warszawie”; Zofia Kozłowska (Fundacja Naukowa im. Aleksandra Gieyszтора), „Fundacja im. Aleksandra Gieyszтора”; prof. dr hab. Leszek Kuźnicki (Instytut Biologii Doświadczalnej im. M. Nenckiego PAN), „Aleksander Gieysztor – rozważa i konsolidacja”; dr hab. Tadeusz Rutkowski (IH UW), „Aleksander Gieysztor w warszawskim środowisku akademickim (1945 - 1975)”; prof. UW dr hab. Alicja Kulecka (IH UW), „Aleksander Gieysztor jako dyrektor Instytutu Historycznego UW”; Anita Chodkowska (PAN Archiwum w Warszawie), „Spuścizna archiwalna Aleksandra Gieyszтора w zasobie Archiwum Polskiej Akademii Nauk”; Katarzyna Słojkowska (PAN Archiwum w Warszawie), „Przeżycie historyczne przeszłości nad spuścizną Aleksandra Gieyszтора: prezentacja wybranych materiałów”; dr hab. Przemysław Mrozowski (Zamek Królewski w Warszawie), „Aleksander Gieysztor jako badacz sztuki średniowiecznej”; prof. dr hab. Adam Koseski (Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieyszтора), „Aleksander Gieysztor – historyk Mazowsza, patron Akademii Humanistycznej”; Anna Wajs (Archiwum Państwowe w Warszawie), „Postać Aleksandra Gieyszтора w materiałach archiwalnych Archiwum Państwowego w Warszawie - przyczynek do badań dotyczących osoby Profesora i jego działalności”; dr hab. Zbigniew Tucholski (Instytut Historii Nauki im. Ludwika i Aleksandra Birkenmajerów PAN), „Prof. Józef Gieysztor – twórca ekonomicznych podstaw eksploatacji handlowej kolei”; Adam Tyszkiewicz (Muzeum UW), „Badania Aleksandra Gieyszтора na temat akademickiego ceremoniału”; Konrad Szuba (Archiwum Państwowe w Warszawie), „Średniowieczna Warszawa w badaniach Aleksandra Gieyszтора”; Agata Łazowska (PAN Archiwum w Warszawie), „Powstanie Warszawskie oczami Aleksandra Gieyszтора”; Bartosz Borkowski (PAN Archiwum w Warszawie), „Wizyty dyplomatyczne w Warszawie w latach 1989-1999”; Jarosław Matysiak (PAN Archiwum w Warszawie Oddział w Poznaniu), „Korespondencja Aleksandra Gieyszтора w zbiorach Poznańskiego Oddziału Archiwum Polskiej Akademii Nauk”.

9 grudnia w Sali Kolumnowej odbyły się zorganizowane przez prof. UW dr hab. **Ryszarda Kuleszę IV** warszawskie syssitie. W czasie konferencji z referatami wystąpili Mat Koiv (Tartu), „Amyklai: legends, rituals and Spartan state formation”, Maciej Kokoszko (Łódź), „Mélas zomós (μέλας ζωμός), a Spartan Dish: A Study of Historical Sources”, Hans van Wees (Londyn), „Spartan austerity: what, when, why?”, Marek J. Olbrycht (Rzeszów), „The Military Campaign of Agesilaos in Asia”, **Jacek Rzepka** (Warszawa), „From the fight for the cheese to the contest of endurance – a revolution or an evolution?”, Nicholas Sekunda (Gdańsk), „Pausanias and the Murder of the Helots (Thuc. 4.80.3-4)”, Michael Vickers (Oxford), „Aristophanes' *Birds*: a Spartan allegory”, Krzysztof Nawotka (Wrocław), „Alexander the Great, Sparta and Ps.-Callisthenes”, Wojciech Duszyński (Kraków), „The problem of Spartan fleet in the first half of the 4th century BC”, **Anna Kruszyńska** (Warszawa), „Spartan Wives, Mothers, Grandmothers and Daughters. Marriage and the Family in Ancient Sparta from the Women's Point of View”.

15 grudnia, w Zakładzie Historii Starożytnej IH UW, dr Stavroula Constantinou (Department of Byzantine & Modern Greek Studies, University of Cyprus), wygłosiła referat „The Miracle Story Collection. An Introduction to the Sociology of a Byzantine Hagiographical Genre”.

16 grudnia odbyły się warsztaty „Rudolf Glaber Historiarum libri quinque. Wokół edycji źródła”, realizowane w ramach grantu “Źródła wzorców kultury monastycznej – transformacja i recepcja w średniowiecznej Polsce: kultura piśmienna, przekaz ustny i wizualny”. W warsztatach skierowanych przede wszystkim do doktorantów i studentów studiów magisterskich. Wykłady wprowadzające wygłosili **dr hab. Krzysztof Skwierczyński** i dr hab. Michał Gronowski oraz Norbert Gołdys i Antoni Niemyski. Druga część warsztatów była poświęcona analizie źródeł.

16 grudnia w IH UW gościli uczniowie i nauczyciele z I LO w Sokołowie Podlaskim. Wykład dla uczniów wygłosił Piotr Węcowski, następnie zaś po terenie uniwersytetu zostali oni oprowadzeni przez przedstawicieli Studenckiego Koła Naukowego Historyków (Jakub Bakiera, Tomasz Kowalczyk, Izabela Śliwińska)

19 grudnia odbył się wykład Hanny Węgrzynek pt. „Żydzi w Warszawie w drugiej połowie XVIII wieku. Wokół edycji źródłowej Regestr osób żydowskich spisany w miesiącu styczniu roku 1778 w Warszawie”

20 grudnia w sali nr 17 odbyła się, zorganizowana przez **dr hab. Katarzynę Błachowską** debata „Historia najnowsza – obszar nauki, obszar edukacji”, której celem było zapoczątkowanie dyskusji nad rolą nauczania historii najnowszej w kształceniu na poziomie szkoły podstawowej i ponadpodstawowej. Inspirację do dyskusji stanowił ogłoszony przez Ministerstwo Edukacji Narodowej projekt podstawy programowej kształcenia ogólnego dla ośmioletniej szkoły podstawowej. Po wystąpieniach wprowadzających, które wygłosili dr hab. Błażej Brzostek i dr hab. Tadeusz P. Rutkowski, odbyła się dyskusja z udziałem przedstawicieli studentów, środowiska akademickiego i instytucji zajmujących się edukacją historyczną.

20 grudnia odbyła się publiczna obrona pracy doktorskiej pana **Pawła Figurskiego** „Modlitwy za króla w kanonie rzymskim Mszy. Studium z dziejów teologii politycznej wczesnego średniowiecza w łacińskim chrześcijaństwie” przygotowanej pod kierunkiem prof. dr. hab. **Romana Michałowskiego**.

20 grudnia odbyła się po raz pierwszy w Instytucie Historycznym spotkanie chanukowe.

Dwa dni później – opłatek. W obu uroczystościach wzięli udział studenci, zaproszeni goście i pracownicy Instytutu.

KALENDARIUM GRANTOWE

STYPENDIUM FULBRIGHT SLAVIC AWARD

Polsko-Amerykańska Komisja Fulbrighta zaprasza polskich wykładowców do ubiegania się o stypendium na rok akademicki 2017/2017. FSA daje możliwość wykładów na wybranych amerykańskich uczelniach.

Konkurs przeznaczony jest dla wykładowców ze stopniem minimum doktora, zatrudnionych w polskich jednostkach naukowych, którzy specjalizują się w kulturze i historii Polski oraz Europy Środkowo-Wschodniej.

Nabór trwa do **2 marca**

STYPENDIA RZĄDU FRANCUSKIEGO (BGF) NA ROK 2017/2018

Ambasada Francji oraz Instytut Francuski w Polsce ogłosiły nabór wniosków do programu stypendialnego rządu francuskiego (BGF) na rok akademicki 2017-2018. Program pozwala na studiowanie we Francji (na poziomie Master 2 lub Podwójnego doktoratu).

Informacje o programie i dane kontaktowe znajdują się na stronie Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego,

szczegółowe zasady - Instytutu Francuskiego
Termin składania wniosków upływa **5 marca**

REMONT LECTORIUM

NAGRODY I WYRÓŻNIENIA

MEDALE 200-LECIA UNIwersYTETU WARSZAWSKIEGO

Z okazji 200-lecia Uniwersytetu Warszawskiego medale otrzymali pracownicy

Instytutu Historycznego:

prof. UW dr hab. **Jolanta Choińska Mika**,

prof. dr hab. **Wojciech Fałkowski**,

prof. dr hab. **Maria Koczerska**,

prof. dr hab. **Włodzimierz Lengauer**,

dr hab. **Krzysztof Skwierczyński**,

prof. dr hab. **Zofia Zielińska**,

Dominik Purchała.

MEDAL „LUX ET LAUS”

Profesor **Karol Modzelewski** otrzymał medal „Lux et Laus” przyznawany przez Stały Komitet Mediewistów Polskich.

NAGRODA IM. HENRYKA WERESZYCKIEGO I WACŁAWA FELCZAKA

Profesor **Romuald Turkowski** za dwutomowe dzieło "Agraryści czechosłowaccy w latach 1898-1989" (Warszawa 2012-2013) otrzymał Nagrodę im. Henryka Wereszyckiego i Wacława Felczaka, przyznaną przez krakowski oddział Polskiego Towarzystwa Historycznego i Wydział Historyczny Uniwersytetu Jagiellońskiego za wybitne osiągnięcia w badaniach dziejów Europy Środkowo-Wschodniej w XIX i XX wieku.

NAGRODY CLIO

W konkursie Clio, II nagrodę w kategorii monografii otrzymał dr hab. **Błażej Brzostek** za książkę „Paryże innej Europy. Warszawa i Bukareszt, XIX i XX wiek”, III nagroda w kategorii wydawnictw źródłowych trafiła do dr hab. **Anny Michałowskiej-Mycielskiej** za edycję źródła „Pinkas kahału boćkowskiego (1714-1817)”.

MEDAL UNIwersYTETU OTWARTEGO UW

Prof. UW dr hab. **Jarosław Czubaty** został uhonorowany Medalem Uniwersytetu Otwartego.

GRANTY NARODOWEGO CENTRUM NAUKI

W programie OPUS Narodowego Centrum Nauki, granty otrzymali:

- prof. dr hab. **Michał Kopeczyński** „Biologiczny standard życia w Polsce 1800-1950 – przemiany wysokości i masy ciała”
 - dr hab. **Marek Węcowski** „Grecka kultura arystokratyczna (VIII-V w. p.n.e.) – style życia i systemy wartości”
 - dr **Marcin Pauk** „Migracje rycerskie do Czech w epoce Przemysławów i pierwszych Luksemburgów (ok. 1150 - 1350)”
-

STYPENDIA DLA WYBITNYCH STUDENTÓW I DOKTORANTÓW

Gabriela Fesnak, Jakub Gruchalski, Monika Juzepczuk i Karolina Sztachańska otrzymali stypendia ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, przyznawane studentom i doktorantom za wybitne osiągnięcia.

OSIĄGNIĘCIA NAUKI POLSKIEJ

„Osiągnięcia nauki polskiej” to emisja 6 znaczków upamiętniających najwybitniejszych badaczy, wśród których znaleźli się **Aleksander Gieysztor** i **Witold Kula**.

SEMINARIA DOKTORSKIE

SEMESTR LETNI

MEDIEWISTYCZNE I NOWOŻYTNE SEMINARIUM DOKTORSKIE

*Seminarium odbywa się w poniedziałki o godz. 17.15
w sali 125*

27 lutego

dr hab. Jerzy Pysiak (IH UW) – Kapetyngowie jako królowie chrystianizatorzy

6 marca

dr Małgorzata Dowłaszewicz (Katedra Filologii Niderlandzkiej Uniwersytetu Wrocławskiego) – Rekluza z Utrechtu. Życie i twórczości Bertie Jacobs (1426-1514)

13 marca

Wykład im. Antoniego Mączaka
Prof. Maarten Prak (Uniwersytet w Utrechcie) – Good versus bad institutions? Citizenship in the history of colonial Spanish and British America compared

20 marca

mgr Piotr Łozowski (Uniwersytet w Białymstoku) – Struktura rynku kredytowego Starej Warszawy w latach 1427-1527

27 marca

prof. Adam Łajtar (Instytut Archeologii UW) – Nubia chrześcijańska jako strefa graniczna kultury śródziemnomorskiej

3 kwietnia

mgr Anna Dryblak (IH UW) – Monastycyzm żeński w monarchii piastowskiej i jego znaczenie dla dynastii na tle środkowoeuropejskim między X a XIII w. – zarys problematyki

17 kwietnia

mgr Anton Saifullayeu (WH UW) – Potęga, oskarżenie, tragedia – wyznaczenie granicy końca średniowiecza we współczesnej historiografii białoruskiej.

24 kwietnia

Prof. Sven Ekdahl (Instytut Polsko-Skandynawski w Kopenhadze) – Modern Battlefield Archaeology at Grunwald Posiedzie odbędzie się w Sali Kolumnowej

8 maja

Prof. Marian Dygo (IH UW) – Od pustkowiec do rajów. Program gospodarczy cystersów na Śląsku w XIII wieku

15 maja

Prof. Karol Modzelewski – Kto postrzygł Siemowita?

22 maja

mgr Paweł Derecki (IH UW) – „Sed ipse erat dux bellorum”. Raz jeszcze o bitwach Artura ("Historia Brittonum", c. 56)

29 maja

Prof. Józef Dobosz (Instytut Historii UAM w Poznaniu) – Między nauką, popularyzacją i publicystyką – czyli co wynika z 1050 rocznicy chrztu Mieszka I

5 czerwca

Prof. Stanisław Suchodolski – Obol zmarłych w centrum państwa Piastów. Monety z cmentarzyska w Dziekanowicach nad Jeziorem Lednickim

SEMINARIUM DOKTORSKIE PROF. ROMANA MICHAŁOWSKIEGO

Seminarium odbywa się we wtorki, o godz. 17.15 w sali 8

28 lutego

mgr Marta Szada (IH UW, OBA UW) – Tożsamość etniczna, tożsamość religijna i konwersja w królestwach Wizygotów i Swebów – próba nowego ujęcia

7 marca

mgr Maksymilian Sas (IH UW) – Zaangażowanie Stolicy Apostolskiej w działalność misyjną wśród pogan w IX wieku

21 marca

mgr Anna Dryblak (IH UW) – Pierwsze fundacje klasztorów klarysek w kręgu rodzinnym Bolesława Wstydliwego i ich znaczenie

4 kwietnia

mgr Konrad Komarnicki (IH UW) – Spotkanie cywilizacji. Prawo Królestwa Jerozolimskiego i państw krzyżowców a kształtowanie się społeczeństwa i Kościoła u styku kultur

11 kwietnia

dr hab. Jakub Morawiec (IH UŚ) – Postrzeżenie obcych w średniowiecznej Skandynawii

9 maja

dr Miłosz Sosnowski (IH UAM) – Studia nad tradycją rękopiśmienną dzieł Brunona z Kwerfurtu – wnioski i postulaty

30 maja

dr hab. Mateusz Bogucki (IAiE PAN) – Wczesnośredniowieczne mennictwo polskie na tle środkowoeuropejskim

6 czerwca

mgr Karolina Morawska (IH UW) – Etyka seksualna czasów Bolesława Chrobrego

**POSIEDZENIA SEMINARIUM DOKTORSKIEGO
PROF. MAŁGORZATY KARPIŃSKIEJ,
PROF. JOLANTY SIKORSKIEJ-KULESZY,
PROF. GRAŻYNY SZELĄGOWSKIEJ,
PROF. ANDRZEJA SZWARCA
I ZESPOŁU BADAWCZEGO HISTORII
SPOŁECZNEJ XIX I XX WIEKU**

Seminarium odbywa się w poniedziałki o godz. 17.00, w sali B (parter)

6 marca

mgr Barbara Domańska (IAiE PAN) – Społeczna rola archeologii a warsztat badawczy tej dziedziny wiedzy

10 kwietnia

dr Mateusz Rodak (IH PAN) – Przestępczość, jej zwalczanie i system penitencjarny Drugiej Rzeczypospolitej.

8 maja

Dyskusja o książce *Życie prywatne Polaków w XIX wieku. „Świat dziecka”*, t. V, red. Jarosław Kita, Maria Korybut-Marciniak, Łódź-Olsztyn 2016 (na tle całej serii), z udziałem jej Redaktorów).

Wprowadzenie: dr Agnieszka-Janiak-Jasińska, prof. dr Jolanta Sikorska-Kulesza

5 czerwca

mgr Piotr Hummel (IH UW) – *Życie sąsiedzkie w Warszawie i w Łodzi w latach 1864-1914*

**SEMINARIUM DOKTORSKIE PROF. PROF.
WŁODZIMIERZA BORODZIEJA, BŁAŻEJA
BRZOSTKA I JERZEGO KOCHANOWSKIEGO**

Seminarium odbywa się w czwartki, o godz. 17, w sali 125

23 lutego

Debata: Pamięć w kulturze współczesnej. Doświadczenia i nowe wyzwania. Udział biorą: Krzysztof Czyżewski (Pogranicze), Witold Dąbrowski (Brama Grodzka), Zbigniew Gluza (Karta) oraz Robert Traba (Borussia/Centrum Badań Historycznych PAN w Berlinie); prowadzenie: Weronika Czyżewska.

Debata odbędzie się wyjątkowo w sali 17 IH.

16 marca

Michał Przeperski, Paradoxy Mieczysława Rakowskiego

30 marca

Andrzej Skalimowski, O biografii Józefa Sigalina

20 kwietnia

Weronika Czyżewska, Wyspy alternatywy i nowe ścieżki w kulturze po 1989 r. Historia pewnego pokolenia społeczników

18 maja

Maciej Stasiński (Gazeta Wyborcza), Ludwika Włodek (Studium Europy Wschodniej UW), O reportażu jako źródle wiedzy (także historycznej), prowadzenie: Włodzimierz Borodziej

Debata odbędzie się wyjątkowo w sali 108.

ZAPOWIEDZI

ANTONI MĄCZAK MEMORIAL LECTURE

Kolejny Antoni Mączak Memorial Lecture wygłosi profesor Maarten Prak z Uniwersytetu w Utrechcie.

Wykład pt.: "Good versus bad institutions? Citizenship in the history of colonial Spanish and British America compared" odbędzie się **13 marca 2017**.

I OGÓLNOPOLSKA KONFERENCJA HISTORYKÓW XIX W. „DRUKI ULOTNE NA ZIEMIACH POLSKICH DO 1918 R.: FUNKCJE, ZNACZENIE, ZASOBY”

Bieżąca edycja konferencji poświęcona jest drukom ulotnym i ich roli w komunikacji społecznej na ziemiach polskich pod zaborami do 1918 r.. Dyskusja odbywać się będzie w następujących panelach:

- zasoby, typologie, edycje
- metodologie badań, koncepcje interpretacyjne i ujęcia teoretyczne
- analizy i interpretacje, studia przypadków
-

Więcej informacji [na stronie](#).

KONFERENCJA NAUKOWA „WACŁAW TOKARZ (1873–1937). Z LEGIONÓW POLSKICH NA UNIWERSYTET WARSZAWSKI”

Instytut Historyczny Uniwersytetu Warszawskiego oraz Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej zapraszają do udziału w konferencji naukowej, która odbędzie się w dniu **25 maja 2017** w Sali Kolumnowej Wydziału Historycznego UW.

Termin nadsyłania formularza zgłoszeniowego na adres: wacław.tokarz80@gmail.com upływa **28 lutego 2017** roku. Program konferencji zostanie ustalony do 20 marca 2017 roku. Więcej informacji [na stronie](#).

STUDENCKO-DOKTORANCKA SESJA NAUKOWA „SPOTKANIA Z AUTORYTETEM. PODZIW-BUNT-ULEGŁOŚĆ”.

Studenckie Koło Naukowe Historyków UW (SKNH UW) pragnie zaprosić Państwa do udziału w XIV Studencko-doktoranckiej Interdyscyplinarnej Sesji Humanistycznej pod tytułem „Spotkania z Autorytetem. Podziw-Bunt-Uległość”, która odbędzie się **30-31 III 2017** roku w Instytucie Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego. Termin nadsyłania zgłoszeń: **1 marca**. Więcej informacji [na stronie](#)

NAGRODA IM. JANUSZA KURTYKI

Fundacja im. Janusza Kurtyki zaprasza do udziału w konkursie Nagroda im. Janusza Kurtyki. Temat edycji w 2017 r.: Przestrzeń między dwoma totalitaryzmami – dramat społeczeństwa i państwa polskiego w XX w. Konkurs polega na wyłonieniu pracy naukowej z zakresu nauk humanistycznych, społecznych lub prawnych, której problematyka koresponduje z tematyką tegorocznej edycji. Nagrodą jest przetłumaczenie wyróżnionej książki na język angielski oraz wydanie jej w Stanach Zjednoczonych. Konkurs zakończy uroczysta gala w grudniu 2017 r. Więcej [na stronie fundacji](#).

"ISTRAŽIVANJA – JOURNAL OF HISTORICAL RESEARCHES": CALL FOR ARTICLES

Department of History, Faculty of Philosophy, University of Novi Sad, Serbia, zaprasza pracowników naukowych i doktorantów do publikowania w wydawanym przez ten ośrodek czasopiśmie "Istraživanja – Journal of Historical Researches". Termin nadsyłania artykułów **15 maja** Szczegóły [na stronie](#)

NOWI PRACOWNICY

DR BARTŁOMIEJ BEDNAREK

Ur. 1984 w Krakowie. Ukończył jednolite studia magisterskie w zakresie filologii klasycznej na Uniwersytecie Jagiellońskim i licencjackie w zakresie filologii włoskiej. Stopień doktora nauk humanistycznych otrzymał w styczniu roku 2015 na podstawie pracy „Mit dionizyjski w poezji greckiej od Homera do Eurypidesa”.

Nauczał łaciny w Instytucie Filologii Angielskiej i w Instytucie Filologii Romańskiej UJ oraz greki w Kolegium Filozoficzno-Teologicznym oo. Dominikanów w Krakowie.

W latach 2014-6 był członkiem zespołu badawczego pod kierownictwem dra hab.

Krzysztofa Bielawskiego „Ofiara krwawa w Grecji starożytnej w świetle źródeł filologicznych. Oprócz pracy badawczej zajmuje się przekładem, wraz z Jagodą Marszałek tłumacząc łacińskie traktaty Andrzeja Maksymiliana Fredry.

W roku akademickim 2010/11 przebywał na Università degli studi di Torino w ramach programu Erasmus. Wiosną 2016 otrzymał stypendium pobytowe Fondation Hardt pour l'étude de l'Antiquité classique (Genewa).

Od grudnia 2016 realizuje staż w ramach programu NCN Fuga „Kulturowy palimpsest. Dzieje greckiego mitu Likurga, króla Edonów, od Homera do Eustacjusza”.

Publikacje naukowe

Mit Dionizosa w poezji Greckiej od Homera do Eurypidesa. Kraków 2015.

Aristophanes, the Accuser of Socrates: Some Sociolinguistic Aspects of Comedy. *Classica Cracoviensia* 18 (2015), s. 39-50.

Fallus z przyległościami, czyli jak wykastrowano kulturę antyczną, [w:] „Ciało, seksualność, pornografia w perspektywie historycznej”, red. P. Jędrzejewski, K. Szlęzak, G. Szuster, Kraków 2015, s. 287-98.

Mélange of Melanaegis and Leukaspis: On the aetiology of Apatouria festival, *Eos* 101 (2014), s. 159-68.

Od piśmienności Arystotelesa do oralności Milmana Parry'ego, [w:] „Typograficzne przestrzenie tekstu”, red. K. Starachowicz, J. Knap, Kraków 2014, s. 31-40.

Transsubstancjacja zupy ogórkowej. Na marginesie rozważań nad symbolem w rytuale. [w:] *Nauka prowadzi w przyszłość*, red. M. Król, Kraków 2014, s. 27-30.

Dionizos i derywaty. Problem badawczy, czy problem badaczy?, „Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów Uniwersytetu Jagiellońskiego. Seria Humanistyczna” 7 (2/2013), s.13-23.

Tożsamość kultury i w kulturze, [w:] „Źródła Humanistyki Europejskiej. Iuvenilia Philologorum Cracoviensium” 6, red. K. Korus, Kraków 2013 – 17-26.

Non-Orphic Interpretation of Dionysus, „Littera Antiqua” 6 (2013), s. 4-12.

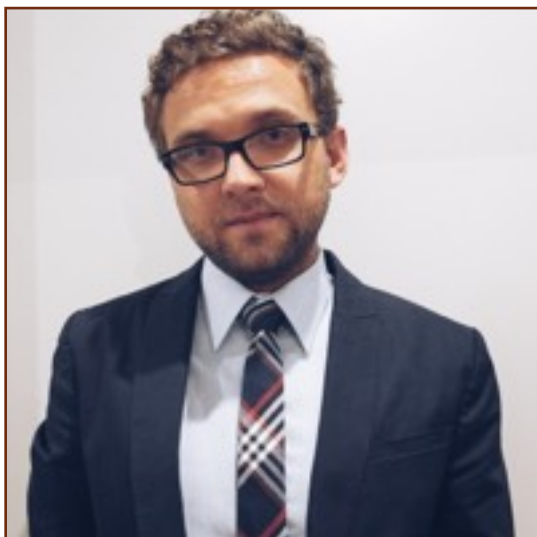
Semiotyka obuwia – problem uniwersaliów kulturowych, [w:] „Źródła Humanistyki Europejskiej. Iuvenilia Philologorum Cracoviensium” 5, red. K. Korus, Kraków 2012, s. 241-249.

Przekłady

G. Chiabrera, *Damigella tutta bella*, „Nowy Filomata” 3/4 2012, s. 249-254.

Andrzej Maksymilian Fredro, *Fragmenty pism, czyli uwagi o wojnie i pokoju*, przeł. J. Chmielewska, B. Bednarek, Warszawa 2014.

Andrzej Maksymilian Fredro, *Kwestia wojskowa, ks. I*, przeł. J. Chmielewska, B. Bednarek, Warszawa 2015.

DR MICHAŁ TRĘBACZ

Absolwent historii na Uniwersytecie Łódzkim, gdzie w 2014 r. obronił doktorat poświęcony osobie Izraela Lichtensteina, jednego z liderów żydowskiej socjalistycznej partii Bund w okresie międzywojennym. Od 2009 r. był pracownikiem Oddziałowego Biura Edukacji Publicznej IPN oraz Instytutu Historii UŁ. Uczestnik kilku międzynarodowych grantów badawczych z dziedziny historii okresu międzywojennego oraz II wojny światowej, w tym m.in. realizowanego na UW grantu Pogromy. Przemoc kolektywna wobec Żydów na ziemiach polskich w XIX – XX wieku i jej wpływ relacje polsko-żydowskie. Historia, pamięć, tożsamość.

Od 2016 r. w Instytucie Historycznym UW realizuje grant NCN Fuga Szmul Zygielbojm (1895–1943). Biografia wojenna. Interesuje się historią społeczno-polityczną XX w. oraz biografistyką.

Książki:

Izrael Lichtenstein (1883–1933). Biografia żydowskiego socjalisty, Łódź 2016.

Zagłada Żydów na polskiej prowincji, red. A. Sitarek, M. Trębacz, E. Wiatr, Łódź 2012.

Edycje źródeł:

Archiwum Ringelbluma: konspiracyjne Archiwum Getta Warszawy. tom 34, Getto warszawskie. Cz. 2, red. Tadeusz Epsztein; oprac. Tadeusz Epsztein, Alicja Jarkowska-Natkaniec, Izabela Łach, Justyna Majewska, Agnieszka Reszka, Monika Taras, Michał Trębacz, Zofia Trębacz, Warszawa 2016.

Archiwum Ringelbluma. Konspiracyjne Archiwum Getta Warszawy, t. 23, Dzienniki z getta warszawskiego, red. K. Person, Z. Trębacz, M. Trębacz, Warszawa 2015.

Marek Edelman, Getto walczy (udział Bundu w obronie getta warszawskiego), red. M. Trębacz, Łódź 2015.

„Słuchają słów Prezesa...”. Księga przemówień Chaima Mordechaja Rumkowskiego, red. A. Sitarek, M. Trębacz, Łódź 2010.

Kronika getta łódzkiego / Litzmannstadt Getto 1941-1944, red. J. Baranowski, K. Radziszewska, A. Sitarek, M. Trębacz, J. Walicki, E. Wiatr, t. 1-5, Łódź 2009.

Wybrane artykuły:

„Rzadko kiedy żydowski dom łączył w sobie tyle światów i tyle wartości...”. Polsko-żydowska mozaika Rafała Lichtensteina – przyczynek do dziejów inteligencji wielokulturowej Łodzi [w:] „Należę do polskiej szkoły historycznej”. Studia i szkice ofiarowane prof. Jakubowi Goldbergowi z okazji odnowienia doktoratu na Uniwersytecie Łódzkim, wyd. Uniwersytet Łódzki, red. R. Stobiecki, J. Walicki, Łódź 2010.

„Our Power is Not the Number of Seats:” The Bund’s Representatives in the Łódź City Council, 1919–1939, red. Dan Diner, “Jahrbuch des Simon-Dubnow-Instituts/Simon Dubnow Institute Yearbook” 10 (2011), Göttingen/Oakville, Conn., 2011.

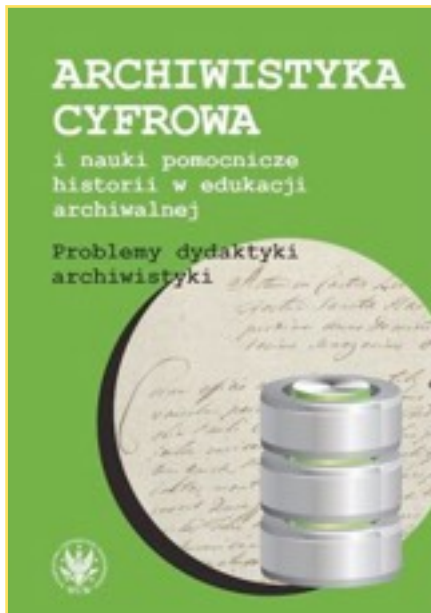
Bund – Międzynarodówka – PPS. Historia współzależności, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” nr 7/2011.

Drei Städte. Besatzungsalltag in Lodz [w:] Gewalt und Alltag im besetzten Polen, red. Jochen Böhrer, Stephan Lehnstaedt, Onasbrück 2012. [współautor A. Sitarek]

Stosunki polsko-żydowskie w województwie łódzkim 1938-1939 [w:] Zagłada Żydów na polskiej prowincji, red. A. Sitarek, M. Trębacz, E. Wiatr, Łódź 2012.

Gutman – Nejman – Stupaj. Żydowskie życie w powojennej Łodzi na przykładzie wybranych biografii [w:] II Rzeczpospolita i nie tylko. Ludzie, środowiska, idee, red. J. Pietrzak, Łódź 2016.

PUBLIKACJE

Archiwistyka cyfrowa i nauki pomocnicze w edukacji archiwalnej. Problemy dydaktyki archiwistyki, red. nauk. Alicja Kulecka, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2016, ss. 158.

„Publikacja stanowi zbiór studiów poświęconych m.in. kształceniu kompetencji archiwistów w kontekście potrzeb i funkcji społecznych archiwów, nowym trendom w edukacji i ich zastosowaniom w dydaktyce archiwistyki, kształceniu „archiwistów cyfrowych”, a także roli i programom nauk pomocniczych historii w kształceniu archiwistów. Powstanie nowego nośnika i nowych technologii umożliwiających zapis i gromadzenie informacji w formie cyfrowej pozwala postawić pytanie: czy możliwe jest wyodrębnienie nowego nurtu refleksji określonego mianem archiwistyki cyfrowej? (...) W rozważaniach zawartych w niniejszym zbiorze studiów podjęto próbę odpowiedzi na wiele z powyższych kwestii.”

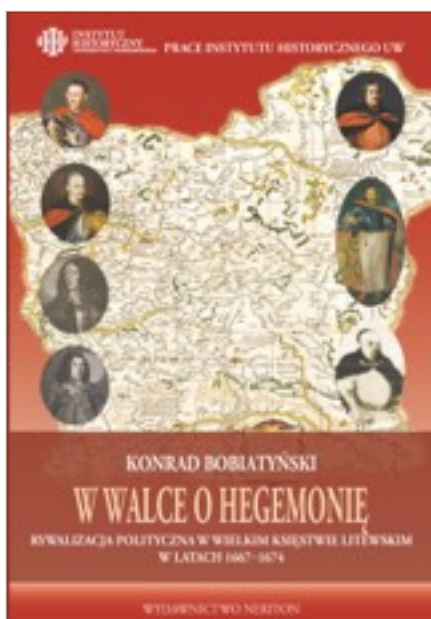
Więcej o książce - [na stronie](#)

Piotr M. Majewski, Zmarnowana szansa? Możliwości obrony Czechosłowacji jesienią 1938 roku, Muzeum II Wojny Światowej, Gdańsk 2016, ss.360.

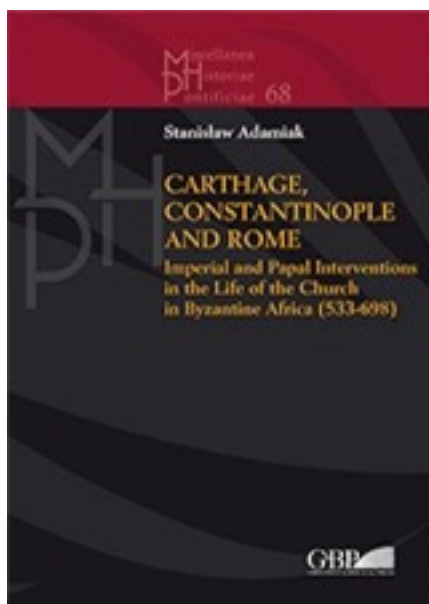
„Czy Czechosłowacja mogła jesienią 1938 r. obronić się przed niemieckim atakiem? Czy podejmując decyzję o przyjęciu dyktatu monachijskiego władze tego państwa zmarnowały szansę na zwycięstwo, które mogło powstrzymać dalszą ekspansję Hitlera? Czy przywódca III Rzeszy w ogóle zamierzał Czechosłowację zaatakować, czy też padła ona ofiarą jego bluffu? Książka ta stara się odpowiedzieć na powyższe pytania, analizując niemieckie przygotowania wojenne oraz sytuację strategiczną Czechosłowacji i różne aspekty jej obronności. Uzbrojenie i wyposażenie czechosłowackich sił zbrojnych, ich taktyka i plany operacyjne zostały przedstawione na tle Wehrmachtu, a także Wojska Polskiego, którego doświadczenia z wojny obronnej 1939 r. dostarczają dla niniejszej analizy cennego materiału porównawczego.”

Więcej o książce - [na stronie](#)

Konrad Bobiatyński, W walce o hegemonię. Rywalizacja polityczna w Wielkim Księstwie Litewskim w latach 1667-1674, wyd. Neriton, Warszawa 2016 ss. 324.

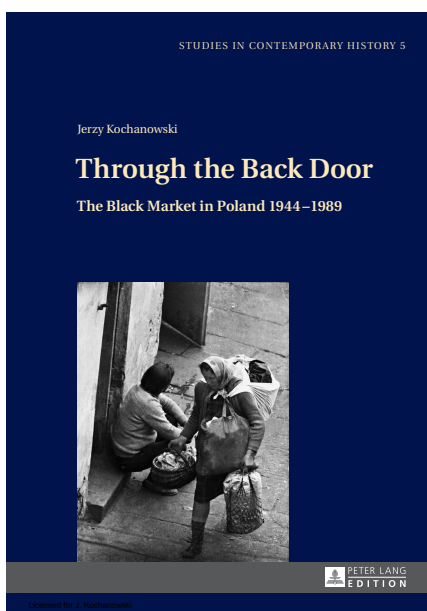
„Książka ta jest pierwszą w polskiej historiografii całościową analizą sytuacji wewnętrznej w Wielkim Księstwie Litewskim w okresie od śmierci królowej Ludwiki Marii aż po początek panowania Jana III Sobieskiego. Autor, w oparciu o bogaty materiał źródłowy, przedstawił mechanizmy funkcjonowania stronnictw magnackich oraz omówił metody prowadzenia walki politycznej, której celem było przejęcie kontroli nad różnymi obszarami życia publicznego. Szczególną uwagę poświęcił armii litewskiej, gdyż to właśnie w tym okresie stała się ona w rękach hetmanów bardzo skutecznym narzędziem do zwalczania konkurentów i gwarantem utrzymania dominującej pozycji politycznej”

Stanisław Adamiak, Carthage, Constantinople and Rome: Imperial and Papal Interventions in the Life of the Church in Byzantine Africa (533-698), seria: Miscellanea Historiae Pontificiae, Gregorian & Biblical Press, Roma 2016.

„The Byzantine period in North Africa was a point of convergence for three different conceptions of Church governance: the imperial administration was aiming to exercise full control over the ecclesiastical hierarchy, the popes were intent on treating African bishops as suffragans, whereas the bishops, themselves, were most eager to preserve the autonomous and conciliar character of their Church. (...) The proceedings and canons of the councils, the exchange of and canons of the concils, the exchange of letters with Rome and Constantinople, and imperial rescripts have provided us with some valuable insights into the everyday problems of the African Church, and especially into the concerns that preoccupied her higher clergy.”

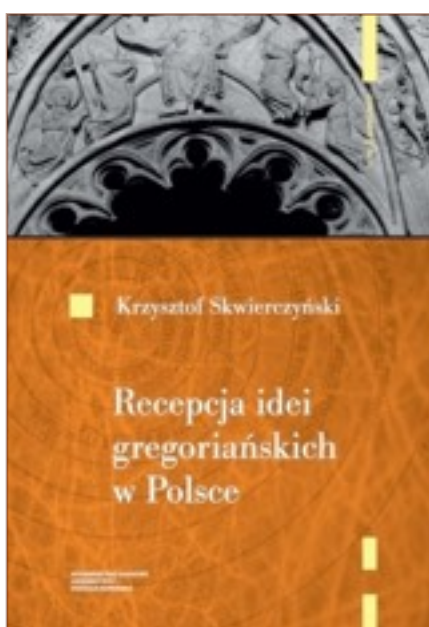
Więcej o książce - [na stronie](#)

Jerzy Kochanowski, Through the back door. The black market in Poland 1944-1989, Peter Lang Edition 2016, ss. .

„This book analyzes the history of the black market in Poland before the 1940s and the development of black-market phenomena in post-war Poland. The author evaluates the interrelation between black-market phenomena and historical and geographical conditions. At first, the black market stabilized the system by making it more flexible and creating a margin of freedom, albeit in the short term. In the long run, the informal economic activities of the people ran counter to and undermined the official ideology of the state. The author concludes that in post-war Poland, owing to a singular coincidence of historical, political, economic and social factors, the second economy had its own unique character and an endemic presence that loomed large in the Soviet Bloc.”

Więcej o książce - [na stronie](#)

Krzysztof Skwierczyński, Recepcja idei gregoriańskiej w Polsce do początku XIII wieku, (2 wyd.) Toruń 2016, ss. 416

„Reforma gregoriańska była jednym z najważniejszych zjawisk nie tylko w dziejach Kościoła średniowiecznego, lecz także w historii Europy tego okresu. Często jest nazywana „rewolucją gregoriańską”. Książka przedstawia długotrwały proces, jakim była recepcja najważniejszych nurtów reformy w państwie Piastów, a także drogi, którymi docierały do Polski postulaty walki z symonią, nikolaityzmem, zepsuciem moralnym kleru. Autor omówił te procesy na szerokim tle porównawczym, charakteryzując politykę Stolicy Apostolskiej w walce o libertas Ecclesiae.”

Więcej o książce - [na stronie](#)

Iza Biezuńska-Malowist, Niewolnictwo w Egipcie grecko-rzymskim, z wł. tł. Ł. Niesiołowski-Spano, seria: Klasycy Historiografii Warszawskiej, Neriton, Warszawa 2016.

Monografia ta stanowi pełne, wyczerpujące, do dziś niezastąpione dzieło na temat niewolnictwa w Egipcie hellenistycznym i rzymskim-ukazała się w dwóch kolejnych tomach w języku francuskim w latach 1974 i 1977. Uzupełniona i nieco zmieniona wersja włoska, będąca podstawą niniejszego przekładu polskiego, wyszła w roku 1984. Jest to efekt skrupulatnych, trwających 30 lat badań -wyróżnia się dokładnością dokumentacji źródłowej oraz rozwagą w proponowanych hipotezach i szczegółowych wnioskach związanych z wyjątkowym przypadkiem, którym dzięki bogactwu źródeł papirologicznych jest Egipt.”

Więcej o książce - [na stronie](#)

Jan Tomaszewski Żydzi w II Rzeczypospolitej, red. nauk. A. Markowski, S. Rudnicki, seria: Klasycy Historiografii Warszawskiej, Neriton, Warszawa 2016.

„Książka stanowi wybór najciekawszych (w tym dwóch nie drukowanych wcześniej) artykułów zmarłego kilka lat temu Autora. Profesor Jerzy Tomaszewski, wybitny uczyony światowego formatu, był w polskiej rzeczywistości powojennej bez wątpienia prekursorem i jednym z najważniejszych badaczy dziejów polskich Żydów w okresie międzywojennym. Jego aktywność badawcza i pisarska w tym zakresie przypada szczególnie na II połowę XX w. i pierwsze lata obecnego stulecia. Prezentowany wybór tekstów jest subiektywny i wynika z sądów i przekonań redaktorów o wadze i przydatności ich we współczesnych sporach historycznych i prowadzonych badaniach. Bez wątpienia przedstawiane tu artykuły, wydane po raz pierwszy w jednym tomie, zajmują nadal ważną pozycję w bibliografiach pisanych obecnie książek.”

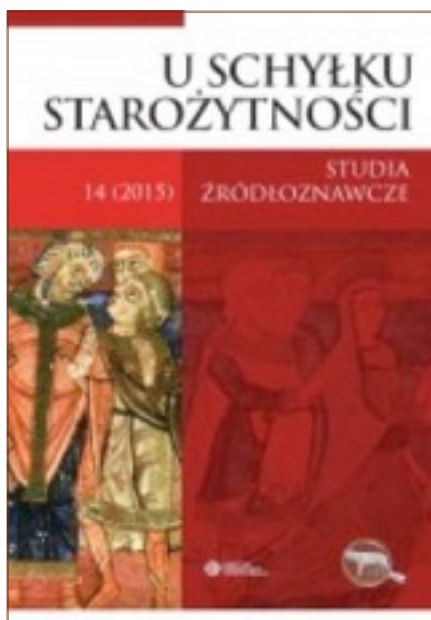

Miasta wielu religii. Topografia sakralna ziem wschodnich dawnej Rzeczypospolitej pod redakcją Melchiora Jakubowskiego, Maksymiliana Sasa, Filipa Walczyny, Muzeum Historii Polski, Warszawa 2016.

“Dawna Rzeczpospolita była państwem wielu religii, a jej wschodnie tereny stanowiły wyjątkową w skali europejskiej mozaikę wyznaniową. Autorzy niniejszej książki postanowili opisać wzajemne relacje tamtych wspólnot religijnych z perspektywy topograficznej. Ich praca (...) przynosi analizę zależności przestrzennych między miejscami kultu różnych wyznań w miastach ziem wschodnich dawnej Rzeczypospolitej.

W jakim stopniu lokalizacja świątyni świadczy o pozycji społecznej grupy, do której należała? Czy można z tego wnioskować o dominacji którejś z nich? W jakich odległościach od siebie wznoszono miejsca modlitwy różnych wspólnot? Jakie nadawano im rozmiary i co chciano przez to wyrazić? I wreszcie: czy w powyższych kwestiach istniały jakieś stałe układy, schematy, zróżnicowania geograficzne, czy też wszystko zależało od specyfiki danego miejsca? Oprócz odpowiedzi na te pytania czytelnik znajdzie w książce oryginalny przewodnik po miastach pełnych historii.”

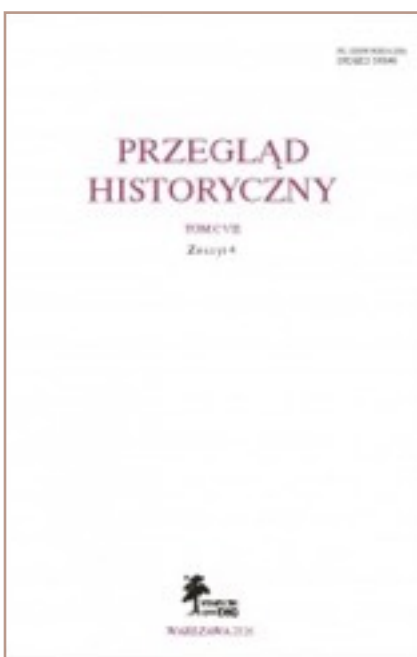
Więcej o książce - [na stronie](#)

U Schyłku Starożytności. Studia Źródłoznawcze, t. 14 (2015)

W numerze:

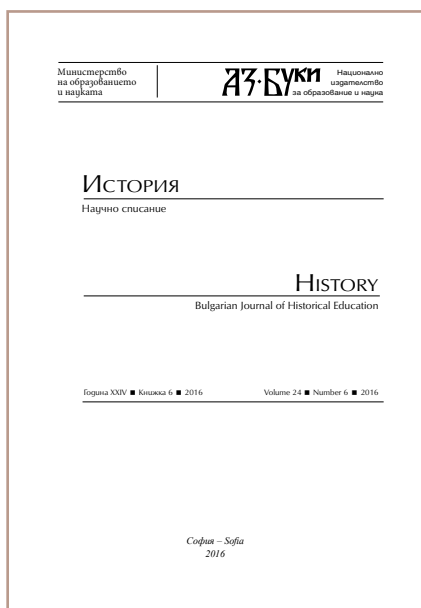
- Maria Nowak, Dzieci pozamałżeńskie w świetle źródeł papirusowych z rzymskiego Egiptu;
 Przemysław Piwowarczyk, Walentynianie w Egipcie w IV wieku n.e.;
 Przemysław Nehring, Użycie (i nadużycie?) biskupiego autorytetu w sprawie biskupa Wiktora i Żyda Licyniusza (Augustyn, Ep. 8*);
 Mateusz Bętkowski, Hiszpania wobec sporu o Trzy Rozdziały; Łukasz Smorczewski, Kilka uwag o pozycji i kompetencjach późnorzymskiego wikariusza Teodora w prowincji Palaestina;
 Marta Szada, Żywot św. Batylidy i arystokratyczna kultura duchowa w VII wieku;
 Anna Rechentiuł-Tyszka, Kobieta naga i menstruująca w praktykach magicznych na przykładzie traktatu agronomicznego Geoponika.

Przegląd Historyczny, z. 4 (2016)

Rozprawy.:

- L. KARL — Wizerunki Szamila. Spory o pamięć historyczną na kresach Imperium
 M. PRZENIOSŁO — Władze Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie 1919–1939
 P. JAGIEŁA — Relacje między oficerami a podchorążymi Wojska Polskiego w obozach jenieckich Wehrmachtu w czasie II wojny światowej
 P. M. MAJEWSKI, J. VAJSKEBR — Sytuacja w Generalnym Gubernatorstwie w świetle niemieckich statystyk policyjnych. Próba analizy ilościowej
 M. ZGŁOBICA — Czy naprawdę w Polsce Ludowej nie istniało bezrobocie?
 J. KOCHANOWSKI — „Każdy chce jakoś żyć”. Pieniądze, bieda i bogactwo w (po)październikowej Polsce (1956–1957)
 K. OBREMSKI — Film „Bolesław Śmiały” — relacje między Polską Ludową i Kościołem
 M. SZUMOWSKI — Teoretyczne podstawy i polityczne reperkusje rewizjonistycznej metodologii historii. Główne problemy Le catéchisme révolutionnaire (1971)
 François Fureta

История: Научно списание / History: Bulgarian Journal of Historical Education 2016, t. 24, nr 6.

W numerze m.in.:

- GUARDIANS OF THE MEMORY / ПАЗИТЕЛИ НА ПАМЕТТА
 Полша – Между Истока и Запада [Poland - Between the East and West]
 / Михал Копчински / Michał Korczyński
 Как се заражда Полша или какво знаем за началото в кариерата на Мешко I [How Did Poland Emerge or What We Know about the Early Career of Mieszko I] / Павел Жмудски / Paweł Źmudzki
 Русифициране на градското пространство. Варшава и провинциалните градове на кралство Полша през XIX и началото на XX в. [Russification of the Urban Space. Warsaw and the Provincial Cities of the Kingdom of Poland in the Nineteenth and Early Twentieth Century] / Анджей Шварц / Andrzej Szwarc

POZA MURAMI UNIWERSYTETU

PIERWSZE/NAJSTARSZE

Biblioteka Narodowa opublikowała w internecie kolejne nagrania wykładów, zorganizowanych w ramach cyklu „PIERWSZE/NAJSTARSZE”:

profesor Henryk Samsonowicz opowiada „O mistrzu Wincentym zwanym Kadłubkiem i jego kronice”,

dr hab. Paweł Żmudzki analizuje „Historię interpretowania Kroniki Polskiej Galla Anonima – od Wincentego Kadłubka po czasy współczesne”,

dr hab. Marek Janicki przedstawia „Roczniki Jana Długosza jako fundament tożsamości historycznej dawnej Rzeczypospolitej”

NA ZAMKU KRÓLEWSKIM

Profesor Dariusz Kołodziejczyk 19 listopada wygłosił na Zamku Królewskim wykład „Stosunki polsko-tureckie za czasów pierwszej Rzeczypospolitej. Czy byliśmy przedmurzem Europy?”

W MOSKWIE

Dr Artur Markowski gościł w SEFER - Centrum Badań Akademickich nad Cywilizacją Żydowską, z cyklem wykładów „Евреи в революциях 1905 и 1917 года: социальный опыт и неосуществленные мечты”

TEDx

Profesor Adam Ziółkowski przedstawił wykład „Ortodoksja, herezja i jeszcze coś” dla TEDx University of Warsaw.

W RADIU

Michał Kopczyński w radiu tok.fm opowiadał o historii ludzkiego wzrostu

Konrad Bobiatyński w polskim radiu opowiadał o czasach Jana Kazimierza i Zygmunta III Wazy.

Dobrochna Kałwa w radiu tok.fm rozmawiała o polских суфражистках.

NA PORTALU DZIEJE.PL

dr Konrad Bobiatyński na temat historycznych realiów Trylogii oraz warsztatu pisarskiego H. Sienkiewicza, opowiada także o historycznych postaciach Jeremiego Wiśniowieckiego oraz Janusza i Bogusławy Radziwiłłach

dr hab. Robert Wiśniewski na temat najstarszego śladu obchodzenia Bożego Narodzenia w 354 r. oraz o chrześcijanach w czasach Nerona

prof. dr hab. Michał Kopczyński na temat powstania listopadowego

dr hab. Michał Leśniewski opowiada o kulisach ataku na Pearl Harbor

dr hab. Piotr Szlanta na temat Aktu 5 listopada

mgr Jakub Gałęziowski na temat przełamывania tabu w badaniach historycznych i międzynarodowego projektu “Children Born of War”

DOKTORATY I HABILITACJE

PIOTR OKNIŃSKI

**AUTOREFERAT WYGŁOSZONY 20 MAJA PODCZAS OBRONY PUBLICZNEJ PRACY DOKTORSKIEJ
“KSZTAŁTOWANIE STRUKTUR MIASTA KOMUNALNEGO W XIII W. NA PRZYKŁADZIE KRAKOWA NA TLE
PORÓWNAWCZYM”, PRZYGOTOWANEJ POD KIERUNKIEM PROF. DR HAB. SŁAWOMIRA GAWLASA**

Problem badawczy

Przedmiotem prezentowanych rozważań są początkowe etapy procesu formowania miasta komunalnego w Krakowie i na ziemiach polskich w XIII w. Posługuję się definicją średniowiecznej komuny autorstwa Maksa Webera. O jej specyfice miała decydować autonomia wewnętrzna, wyrażająca się w swobodzie stanowienia prawa oraz ustrój oparty na obywatelskiej partycypacji w sprawowaniu rządów ze strony mieszczan zrzeszonych w korporacjach. Niezależnie od inspiracji literaturą zachodnioeuropejską, rozpatrując genezę miast komunalnych w Europie Środkowej nawiązuję przede wszystkim do badań B. Zientary, kontynuowanych przez S. Gawlasa. Za punkt oparcia podczas doboru problematyki i formułowania kwestionariusza badawczego posłużył mi referat H. Manikowskiej z 2001 r. dotyczący perspektyw badań nad zjawiskiem miasta komunalnego na ziemiach polskich. Mimo dokonującego się od czasu opublikowania wspomnianego tekstu postępu badań nad średniowiecznymi polskimi miastami, wciąż odczuwa się brak systematycznego ujęcia procesu kształtowania średniowiecznej komuny w ujęciu prawnoinstytucjonalnym. Autonomii komunalnej poświęciła pierwszą grupę postulatów w swoim referacie H. Manikowska, wyróżniając następujące zagadnienia: zakres i charakter komunalnej samorządności; proces stanowienia prawa i jego egzekucji; relacje miasto-terytorium; miastomozni; rycerstwo i szlachta miejska; miasto jako przedsiębiorstwo; ideologia miejska i komunalna. Wszystkie te problemy starałem się uwzględnić w swojej pracy – oczywiście w granicach możliwości, które są warunkowane kształtem bazy źródłowej, stanem studiów szczegółowych oraz koniecznością rozliczenia się ze schematami uogólniającymi ich interpretacje. Do najważniejszych schematów interpretacyjnych zaliczam pogląd odmawiający cech komuny miejskiej miastom okresu wójtowskiego, trwającego w Krakowie do stłumienia tzw. buntu wójta Alberta w 1312 r. Zbyt silne przywiązanie do tej opinii sprzyja bagatelizowaniu lub pomijaniu wielu aspektów procesu kształtowania ustroju komunalnego i zatarciu jego ewolucyjnego charakteru.

Ramy chronologiczne i terytorialne badań

Dolną granicę wywodu analitycznego wyznaczają początki kolonizacji Małopolski, uchwytnie źródłowo od lat 20. XIII w. Granica górna pokrywa się ze stłumieniem buntu wójta Alberta wiosną 1312 r. Gromadząc materiał źródłowy skoncentrowałem się na terytorium transmisji prawnoustrojowych wzorców organizacji polskiej gminy miejskiej na prawie magdeburskim: z Saksonii, Górnych Łużyc, Śląska, Wielkopolski i Małopolski. W mniejszym stopniu wykorzystałem też źródła z obszarów sąsiednich, a mianowicie Brandenburgii, Pomorza Zachodniego i państwa krzyżackiego.

Baza źródłowa

Podstawowy typ analizowanych przeze mnie źródeł stanowi materiał dyplomatyczny, słabo obecny w dotychczasowych badaniach na średniowiecznym Krakowie. Przedmiotem szczegółowych badań uczyniłem też najstarszą krakowską księgę wpisów z około 1300 r. Korzystałem również ze szczątkowo zachowanych archiwaliów z innych miast małopolskich: Nowego Sącza, Olkusza i Wieliczki. Pomocniczo posługiwałem się przekazami narracyjnymi: rocznikami, kronikami i źródłami hagiograficznymi a także zeznaniami świadków w procesach kanonicznych wytoczonych biskupowi Janowi Muskacie. Mają one jednak na ogół marginalne znaczenie dla znajomości dziejów wewnętrznych krakowskiej gminy miejskiej w XIII w. Dużą wartość poznawczą ma natomiast materiał sfragistyczny, rzadko uwzględniany w badaniach nad ustrojem polskich miast średniowiecznych.

Metody analizy

Główną przyjętą przeze mnie metodą badawczą jest analiza porównawcza. Decyzja taka jest uzasadniona przede wszystkim ułamkowym stanem zachowania bazy źródłowej do dziejów Krakowa w XIII w., choć należy podkreślić, że stan opracowania historii miast z interesującego mnie obszaru jest dalece niejednorodny – z wyjątkowo dobrze opisanymi miastami śląskimi czy krzyżackimi kontrastują pod tym względem miasta łużyckie. W związku z lukami w bazie źródłowej, posługuję się również analizą źródłową, rzadko łączoną w polskiej historiografii z metodą porównawczą. Perspektywa źródłowa jest też uzasadniona różnorodnością gatunkową badanych przeze mnie przekazów.

Treść rozprawy

Praca składa się z siedmiu rozdziałów analitycznych oraz wstępu i zakończenia. We wstępie zawarto informacje dotyczące tytułowego problemu badawczego, granic chronologicznych i terytorialnych pracy, metod analizy oraz kształtu bazy źródłowej. W zakończeniu znajduje się podsumowanie najważniejszych konstatacji i kilka postulatów dotyczących przyszłych badań nad polskim miastem komunalnym. Tematyka rozdziałów koresponduje z postulatami zebranymi w eferacie Haliny Manikowskiej. Rozdziały zostały podane w układzie rzeczowym, odzwierciedlając wszystkie najważniejsze, możliwe do zbadania, aspekty procesu formowania komuny miejskiej. Kolejność, zgodnie z którą je uporządkowano odzwierciedla - oczywiście w przybliżeniu - chronologię narastania badanych zjawisk. Rozdział 1. poświęcono problematyce ewolucji podstaw prawnych krakowskiego miasta komunalnego w XIII w. W rozdziale 2. przedstawiono proces narastania struktur przestrzennych gminy lokacyjnej. Rozdział 3. dotyczy początków miejskich struktur kościelnych – organizacji parafialnej, klasztorów mendykantkich i placówek dobroczynnych. W rozdziale 4. rozpatruję zagadnienie materialnych podstaw komuny. W rozdziale 5. prezentuję zjawisko partycypacji mieszczan krakowskich w budowie gospodarczego zaplecza władzy książęcej przy pomocy kredytu i poprzez udział w zarządzie przedsiębiorstw górniczych. Rozdział 6. poświęciłem ewolucji struktur ustroju komunalnego. W rozdziale 7. przedstawiłem proces emancypacji politycznej miasta, za której punkt kulminacyjny uważam bunt z 1311-12 r. Konsekwencje buntu zostały omówione w zakończeniu.

Wnioski końcowe

1. Zmiany prawnoustrojowe w Krakowie spowodowane represjami po stłumieniu buntu wójta Alberta wyznaczają schyłek pierwszego etapu ewolucji komunalnej. Mimo dominacji wójtów, dysponujących w tym czasie największym majątkiem i najszerzymi uprawnieniami sądowymi, przez cały wiek XIII obserwuje się formowanie najważniejszych struktur instytucjonalnych gminy miejskiej.
2. Choć główną oś tego zjawiska wyznaczała niewątpliwie emancypacja rady miejskiej i awans polityczny całego miasta, miało ono znacznie więcej aspektów, związanych z rozwojem i stabilizacją prawnych, przestrzennych, kościelnych, ekonomicznych i społecznych podstaw wspólnoty komunalnej.
3. Przebieg procesu kształtowania komuny stanowił wynik rywalizacji wielu sił. Oprócz mieszczan, rycerstwa i władców trzeba podkreślić znaczenie biskupów. Proces narastania struktur gminy komunalnej miał też związek z koniunkturą polityczną, przyspieszając w warunkach kryzysu władzy zwierzchniej.
4. Opisane tendencje wpisywały się w przebieg ogólniejszych transformacji społeczno-ustrojowych na ziemiach polskich w XIII w. O ich kierunkach i dynamice decydowały następujące zjawiska: terytorializacja wymiaru sprawiedliwości, komercjalizacja stosunków społecznych i mechanizmów władzy, awans pisma w życiu publicznym czy rozwój nowych form religijności. Uwzględnienie tych problemów wydaje się niezbędnym warunkiem pogłębienia badań nad historią polskich miast w XIII w. Realizacja tego postulatu wymaga jednak bardziej zdecydowanego wykraczania poza zadomowione w historiografii schematy interpretacyjne, w czym może pomóc zwłaszcza metoda porównawcza.

ADAM RAFAŁ KACZYŃSKI

**AUTOREFERAT WYGŁOSZONY 20 CZERWCA 2016 R. PODCZAS OBRONY PUBLICZNEJ PRACY DOKTORSKIEJ
“POD WŁADZĄ RADZIECKĄ. PRZEMIANY SPOŁECZNO-POLITYCZNE NA WOŁYNIU W LATACH 1944-1956”,
PRZYGOTOWANEJ POD KIERUNKIEM PROF. DR HAB. ROMUALDA TURKOWSKIEGO**

Praca zajmuje się dziejami Wołynia w latach 1944 - 1956. Ze względu na przerwanie polskiej ciągłości historycznej na Kresach okres ten do dziś dnia stanowi swoistą „białą plamę” w rodzimej historiografii. Głównym celem niniejszej dysertacji jest zweryfikowanie i uporządkowanie najważniejszych faktów oraz przedstawienie i opisanie przemian społeczno - politycznych określanych w literaturze przedmiotu jako proces sowietyzacji. Pod pojęciem tym należy rozumieć narzucanie siłą wynikających z ideologii komunistycznej zmian ustrojowych, społecznych, polityczno – kulturowych i ekonomicznych, odbywające się w warunkach ścisłego nadzoru i terroru politycznego¹.

Podstawowymi źródłami były dokumenty wytworzone przez sowiecką administrację państwową i partyjną zgromadzone w archiwach obwodowych w Łucku i Równem oraz w republikańskich archiwach w Kijowie min. w Centralnym Państwowym Archiwum Wyższych Organów Władzy Ukrainy² oraz w Centralnym Państwowym Archiwum Organizacji Społecznych Ukrainy³. Ogromne ilości danych zawierają akta zgromadzone w Wydzielonym Państwowym Archiwum Służby Bezpieczeństwa Ukrainy⁴. W pracy wykorzystałem również kilkadziesiąt tomów opublikowanych zbiorów dokumentów pochodzących głównie z archiwów rosyjskich. Uzupełnieniem kwerend archiwalnych były poszukiwania biblioteczne prowadzone min. w Ukraińskiej Bibliotece Narodowej w Kijowie, Bibliotece im. Stefanyka we Lwowie (dawne Ossolineum) oraz Bibliotekach Państwowego Wołyńskiego Uniwersytetu im Łesi Ukrainki w Łucku i Akademii Kijowsko Mohylańskiej w Kijowie. Niezwykle cenna okazała się również elektroniczna baza periodyków naukowych przygotowana przez Instytut Historii Ukraińskiej Akademii Nauk⁵.

Praca posiada strukturę problemowo – chronologiczną. W kolejnych rozdziałach omawiam wojenne losy regionu, proces instalacji w terenie struktur władzy sowieckiej, powojenną odbudowę infrastruktury i gospodarki oraz realia funkcjonowania totalitarnego państwa. Szczególnie wiele miejsca poświęcam kluczowym dla przemian w regionie procesom: kolektywizacji, represjom oraz masowym migracjom ludności, w tym wysiedleniu ocalałych z rzezi Polaków i napływowi wysiedlanej z Polski ludności ukraińskiej i Rusińskiej. Jednym z najobszerniejszych rozdziałów dotyczy oporu zbrojnego ukraińskiego podziemia nacjonalistycznego. Oprócz klasycznego dla historii wojskowości przedstawienia walk OUN i UPA z sowieckimi organami bezpieczeństwa analizuję w nim wpływ zbrodni na ludności cywilnej na zmianę postaw wobec ukraińskiego podziemia. Kolejne rozdziały dotyczą zwalczania religii oraz życia codziennego mieszkańców regionu.

Podstawą unifikacji Wołynia z resztą Związku Sowieckiego stały się przemiany ludnościowe, polegające na usunięciu niepożądanych warstw społecznych i zastąpieniu ich zsowietyzowaną ludnością z innych części kraju. Wśród elementów antysowieckich pierwsze miejsce zajmowała ocalała z wojennej pożogi ludność polska, którą nie tylko uważano za poważne zagrożenie dla przyszłej przynależności państwowej Wołynia, ale traktowano jako poważną przeszkodę we wprowadzaniu nowego ładu. Problem z Polakami udało się rozwiązać poprzez „dobrowolne” przesiedlenie. Strach przed śmiercią z rąk UPA oraz zachęty w postaci aresztowań i wywózek, skutecznie zachęciły zdecydowaną większość Polaków do opuszczenia Wołynia. Na skutek ekspatriacji do Polski wyjechało 139 901 osób⁶. Od sierpnia 1945 r. praktycznie możemy mówić o całkowitym przerwaniu polskiej ciągłości historycznej w regionie. Rozpoczęta jeszcze w 1939 r. depolonizacja zakończyła się całkowitym sukcesem. Polacy okazali się, drugą w kolejności po Żydach, grupą etniczną, która w krótkim czasie całkowicie zniknęła z Wołynia. W 1947 r. podobny los podzielili wołyńscy Czesi. Zastąpienie ludności polskiej (następnie zaś Czeskiej) przez Ukraińców i Rusinów przesiedlanych z terenów dzisiejszej Polski i Słowacji sprawiło, iż struktura narodowościowa regionu uległa zasadniczym przeobrażeniom. Wśród „elementów niepożądanych” oprócz przedstawicieli innych narodowości znajdowała się także część ukraińskiej ludności regionu. Podobnie jak i w całym ZSRR głównym kryterium doboru wrogów była przynależność klasowa, jednakże w przypadku Wołynia dodatkowym czynnikiem determinującym losy znacznych grup ludności były realne i wydumane podejrzenia o powiązania z nacjonalistycznym podziemiem zbrojnym. Analizując przebieg powojennych deportacji można stwierdzić, iż zdecydowana większość ofiar została skazana za „nacjonalizm”, choć pojęcie to było na tyle szerokie, iż obejmowano nim niemalże wszystkie kategorie

represjonowanej ludności. Według ogólnych szacunków w latach powojennych deportowano około 10% mieszkańców regionu⁷, co w zupełności wystarczyło do zdławienia ośrodków oporu, zastraszenia społeczeństwa i złamania woli walki.

Powojenne deportacje dodatkowo pogłębiły straty demograficzne wywołane działaniami wojennymi oraz walkami z podziemiem. W przeciągu kilku lat region został pozbawiony nie tylko elity intelektualnej i gospodarczej, ale także świadomej narodowo części ukraińskiego społeczeństwa. W powstałą lukę władze sowieckie rzuciły kilkadziesiąt tysięcy osób z innych obszarów kraju. Zasadlanie Wołynia nie miało jednak naturalnego charakteru, lecz było dobrze zaplanowaną operacją mającą za zadanie jak najszybsze przejście kontroli nad miejscową ludnością. Masowy napływ kadr partyjnych i urzędników państwowych ze wschodnich regionów kraju doprowadził do swoistej kolonizacji Wołynia. Miejsce wymordowanych i wysiedlonych Polaków, Żydów i Czechów zajęli etniczni Rosjanie i zrusyfikowani Ukraińcy, będący nosicielami zupełnie obcej ideologii i mentalności. Uprzywilejowana pozycja społeczna przybyszów sprawiła, iż ludność miejscowa znalazła się w położeniu porównywalnym do ludów kolonizowanych przez obcą cywilizację. Tragizm sytuacji polegał jednak na tym, iż przybysze w praktyce nie mieli nic do zaoferowania, a swoje działania kierowali na zniszczenie dotychczasowych wartości i zasad społecznego współżycia. Zderzenie cywilizacyjne przybyszów ze wschodu z realiami kresów w krótkim czasie doprowadziło do degradacji tworzonej od wieków kultury.

Kolejnym warunkiem umożliwiającym przeprowadzenie skutecznej sowietyzacji Wołynia było przejście pełnej kontroli nad terenem oraz złamanie woli oporu miejscowej ludności. Gigantyczna przewaga militarna, bezwzględne stosowanie represji oraz umiejętne dokonywanie rozłamów w miejscowym społeczeństwie sprawiły, iż zmasowany opór zbrojny został zdławiony do końca 1945 r. Mocno nadwyrężone struktury podziemia przetrwały co prawda jeszcze kilka lat, jednakże nie były już w stanie wpływać na bieg wydarzeń. W drugiej połowie lat 40 struktury OUN na Wołyniu stopniały do niespełna tysiąca osób, które z różnych względów zdecydowały się pozostać w podziemiu. Część z nich była fanatycznie oddana sprawie, część zaś ze względu na popełnione zbrodnie nie miała żadnych szans na powrót do normalnego życia. Jedynym wyjściem było kontynuowanie walki. Ponożone straty sprawiły, iż na początku lat 50 podziemie na Wołyniu składało się z kilkudziesięciu luźno powiązanych ze sobą osób. Liczne „prowody” istniały jedynie na papierze, a dowodzący nimi prowidnicy w najlepszym wypadku posiadali kilku podwładnych. Analizując dzieje OUN na Wołyniu możemy mówić o swoistej samolikwidacji podziemia. Pierwszym jej etapem była masowa dezercja z przymusowo wcielonych w szeregi UPA chłopów. Ogłoszona przez władze sowieckie amnestia sprawiła, iż ponad połowa leśnych oddziałów w krótkim czasie przestała istnieć, a organy bezpieczeństwa zyskały ogromną wiedzę na temat struktur ruchu oporu. Dopełnieniem samolikwidacji osłabionych przez dezercje oddziałów była obłąkańcza czystka wewnątrz organizacji przeprowadzona przez Służbę Bezpieki pod dowództwem „Smoka” oraz wynikły z niej bratobójczy konflikt pomiędzy prowadami „Moskwa” i „Odessa”. Oba wydarzenia pochłonęły blisko półtora tysiąca ofiar, spośród których większość była ideowymi nacjonalistami z wieloletnim stażem pełniącymi ważne funkcje dowódcze i organizacyjne. Sukcesy czekistów nie byłyby możliwe bez współpracy i zaangażowania samych członków podziemia. Ilość donosicieli oraz zdrajców w szeregach UPA i OUN przybrała zatrważające rozmiary. Symbolem zdrady i przechodzenia na stronę wroga stały się tworzone przez czekistów specgrupy złożone z byłych członków OUN, bezlitośnie mordujących swoich dawnych towarzyszy broni. Zawerbowani członkowie podziemia walnie przyczynili się do rozbicia struktur organizacji oraz do likwidacji lub schwytania żywcem jej przywódców. Przykładem są tutaj losy Wasyla Hałasy zwabionego w pułapkę przez fałszywy prowód OUN, czy też okoliczności śmierci ostatniego wołyńskiego prowidnyka „Ryżego”, który zginął nie z rąk czekistów, lecz od kuli swojego współtowarzysza. W ostatecznym bilansie działania OUN w znaczący sposób ułatwiły przebieg sowietyzacji i spotęgowały jej skutki, zwłaszcza w kluczowej dla przetrwania i dalszego rozwoju narodu sferze mentalności i życia społecznego. Utrata elit oraz fizyczne wyniszczenie świadomej swej ukraińskości części społeczeństwa, sprawiło iż niemalże całkowicie złamano wolę oporu, umożliwiając tym samym skuteczne wdrażanie dalszych przemian społeczno-gospodarczych.

Unifikacja dawnego polskiego województwa z pozostałą częścią sowieckiego imperium nie byłaby możliwa bez zmiany stosunków własnościowych i społecznych na wsi. Dążenie do kolektywizacji z jednej strony było podyktowane wynikającą z ideologii wiarą w wyższość kolektywnego gospodarowania, z drugiej zaś praktyczną chęcią podporządkowania i objęcia pełną kontrolą całej ludności. Choć na Wołyniu kolektywizacja przebiegła opornie, to jednak zakończyła się sukcesem. Na skutek brutalnych represji chłopcy pogodzili się z porażką i podporządkowali się poleceniom władz. Doświadczona okrucieństwami wojny, terrorem OUN i sowieckim bezprawiem, ludność po prostu starała się przeżyć. Ceną za

przetrwanie było przekształcenie się wolnych posiadaczy, w pozbawionych jakichkolwiek praw niewolników pracujących za wynagrodzenie umożliwiające minimalną egzystencję. Kolektywizacja połączona z ogromnymi obciążeniami podatkowymi dla ludności wiejskiej sprawiła, iż w krótkim czasie nastąpiła ogromna pauperyzacja ludności. Totalne wydrenowanie wsi z pieniądza i wszystkich mogących służyć wymianie zasobów materialnych sprawiło, iż na początku lat 50 w całym regionie doszło do zaniku obrotu pieniężnego i wymiany handlowej pomiędzy miastem i wsią. W efekcie partyjni decydenci otrzymali całkowity monopol na rozdzielanie wytworzonych dóbr. Ludność stała się całkowicie zależna od władzy – nawet na poziomie egzystencjalnym.

Drugą dziedziną, w której starano się dokonać gwałtownych przeobrażeń gospodarczych, był praktycznie nieistniejący na Wołyniu przemysł. Nieliczne zakłady produkcyjne, które przetrwały wojnę dzięki ogromnym nakładom pracy, w dość krótkim czasie wznowiły produkcję, jednakże aż do końca lat 40 nie osiągnęła ona poziomu sprzed 1939 r. Powojenna odbudowa przemysłu nie przyniosła praktycznie żadnych widocznych rezultatów. Pomimo pompowania w rozwój regionu ogromnych środków finansowych praktycznie wszystkie przedsiębiorstwa przynosiły straty. Motywowana ideologicznie próba przekształcenia rolniczego regionu w centrum przemysłowe okazała się całkowitą porażką. Lokalizacja wielu budowanych fabryk nie miała ekonomicznego uzasadnienia, a brak niezbędnej infrastruktury skutecznie utrudniał przeprowadzanie inwestycji. Najpoważniejszym hamulcem w rozwoju był brak dróg oraz dostępu do elektryczności. Czynniki te nie przeszkadzały jednak partyjnym decydentom, dla których najważniejsze było zrealizowanie planu industrializacji. Wprzęgnięcie Wołynia do sowieckiego systemu gospodarczego niosło ze sobą napływ nowych technologii oraz tworzenie miejsc pracy, jednakże było także ściśle powiązane z zaszczepieniem nieznanymi do tej pory „socjalistycznymi metodami produkcji”, cechą których było niespotykane złodziejstwo i marnotrawstwo. Dla wielu mieszkańców Wołynia, przyzwyczajonych do samodzielnego gospodarowania i zdroworozsądkowego myślenia prawdziwym szokiem była rabunkowa gospodarka surowcowa, nie licząca się z prawami przyrody. Masowe wycinki drzew, czy też nieprzemysłane pozyskiwanie torfu doprowadziły w wielu miejscach do drastycznej degradacji środowiska naturalnego, co z kolei w znaczący sposób odbijało się na i tak podupadłym rolnictwie.

W rezultacie prowadzonej od 1944 r. polityki gospodarczej doprowadzono do całkowitego upadku rolnictwa, przy jednoczesnym stworzeniu niewydolnego i ekonomicznie nieopłacalnego załączka przemysłu, który i tak nie był w stanie zmienić dotychczasowego charakteru regionu. Z punktu widzenia mieszkańców Wołynia industrializacja nie niosła ze sobą praktycznie żadnych korzyści, gdyż towary wytwarzane w nielicznych fabrykach i tak były wywożone do innych regionów kraju, a większość miejsc pracy była obsadzana przez przyjezdnych. Sytuacji nie zmieniła budowa kopalni węgla kamiennego. Ze względu na peryferyjne położenie na granicy obwodu całe nowopowstające zagłębie ciążyło w stronę Lwowa, nie wpływając znacząco na rozwój pozostałej części Wołynia.

W efekcie sowieckiej polityki gospodarczej Wołyń został sprowadzony do roli zaplecza materiałowego i rezerwuaru taniej siły roboczej, z której mogły korzystać inne regiony kraju. Skala problemu była szczególnie widoczna na przykładzie polityki kadrowej, w rezultacie której dochodziło do drenażu wołyńskiego społeczeństwa z młodych i ambitnych jednostek. Według oficjalnych danych z dnia 1 stycznia 1947 r. ludność obwodu wołyńskiego liczyła 838 500 mieszkańców, spośród których na wsi mieszkało 85,5%. Pomimo znacznego przyrostu naturalnego w przeciągu 6 lat liczba mieszkańców obwodu wołyńskiego zmalała do nieco ponad 800 tysięcy⁸. W efekcie migracji kilkudziesięciu tysięcy młodych ludzi w połowie lat 50 doszło do odczuwalnego starzenia się mieszkańców wsi, co z kolei pociągało za sobą brak rąk do pracy oraz wyraźny spadek wydajności gospodarki rolnej. W tym miejscu należy podkreślić, iż prowadzona na Wołyniu polityka zamykająca naturalne drogi awansu społecznego była prowadzona celowo, a jej głównym zadaniem była jak najszybsza sowietyzacja regionu oraz dążenie do wynarodowienia i rozproszenia w sowieckim społeczeństwie świadomych swojej ukraińskości mieszkańców.

Równoległe z walką o opanowanie terenu i przejęcie pełnej kontroli nad gospodarką władza sowiecka prowadziła działania dążące do całkowitej zmiany mentalności i zachowań społecznych mieszkańców. W przypadku całych Kresów, w tym również na Wołyniu, na przeszkodzie w zaprowadzaniu nowego ładu stała religijność ludności oraz przywiązanie do tradycyjnych wartości i norm cywilizacyjnych. W ocenie władz komunistycznych zaszczepienie ideologii komunistycznej powiązane z przekształceniem dotychczasowego ładu moralnego i sposobu życia nie było możliwe bez skutecznej likwidacji religii, lub przynajmniej zredukowania jej wpływów do nie mającej wpływów na postawy społeczne sfery życia prywatnego.

Na Wołyniu zwalczanie Cerkwi przybrało formę brutalnego podporządkowania wszystkich niezależnych kościołów prawosławnych marionetkowemu Patriarchatowi Moskiewskiemu, który dzięki poparciu władz stał się jedyną legalnie działającą strukturą cerkiewną. Ceną za przetrwanie instytucjonalnej Cerkwi było podjęcie szeroko zakrojonej współpracy z władzami, mającej na celu rusyfikację regionu. Znacznie brutalniej postąpiono z Kościołem Katolickim. Na skutek wyjazdu ludności polskiej i represji wymierzonych w duchownych po 1945 r. na całym Wołyniu pozostało jedynie trzech księży. Niezlomność kapłanów połączona z determinacją wiernych, sprawiła iż w szczątkowej formie Kościół przetrwał do drugiej połowy lat 50, kiedy to na skutek braku zastępowalności pokoleń oraz wzmożenia antyreligijnych represji doszło do jego całkowitej likwidacji. Dokonując bilansu działań władzy sowieckiej na Wołyniu z całą pewnością możemy stwierdzić, iż wszystkie działania polegające na niszczeniu dawnego świata odniosły pełny sukces. W przeciągu kilku lat udało się doszczętnie zrujnować dotychczasową strukturę społeczną i gospodarczą oraz zniszczyć obowiązujący system wartości, podstawą którego była moralność chrześcijańska.

Znacznie gorzej pod tym względem przedstawiały się działania mające za zadanie tworzenie nowej sowieckiej rzeczywistości. Jedynym sprawnie działającym elementem nowego systemu okazały się być instytucje odpowiedzialne za represje. Pozostałe sfery działalności państwa zmieniły się w całkowitą fikcję. Instytucje, które u swoich podstaw miały za zadanie służyć obywatelom zostały sprowadzone do roli fasady, za którą skrywała się niemoc sowieckiego państwa. Doskonałym przykładem jest tu opieka zdrowotna i zabezpieczenie społeczne, które pomimo ogromnego rozwoju ilościowego nie były w stanie wypełniać swoich podstawowych funkcji. W identyczny sposób funkcjonowało również całe szkolnictwo. Masowy rozwój sieci szkół doprowadził co prawda do objęcia państwową edukacją wszystkich dzieci w wieku szkolnym, jednakże zatrwajająca jakość sowieckiego szkolnictwa, rolą którego nie było rzetelne nauczanie, lecz formowanie „człowieka sowieckiego”, w krótkim czasie przyczyniło się do intelektualnego regresu całego regionu. Sytuacji nie poprawiło nawet utworzenie dwóch pierwszych w dziejach Wołynia szkół wyższych – instytutów pedagogicznych w Łucku i Równem. Oba zakłady, pomimo dumnej nazwy instytutu, swoim poziomem nie dorównywały przedwojennym gimnazjom oraz co ważniejsze, ze względu na prowadzoną politykę przemieszczania ludności, nie służyły mieszkańcom regionu, lecz były przeznaczone dla studentów z innych części kraju.

Najtrwalszym i niosącym za sobą najbardziej opłakane skutki efektem sowietyzacji było całkowite zniszczenie dotychczasowego systemu wartości i zastąpienie go zestawem postaw charakterystycznym dla „człowieka sowieckiego”. W efekcie działań komunistów nie udało się jednak stworzyć wymarzonego przez teoretyków marksizmu – leninizmu człowieka ideowego, gotowego do poświęceń i ofiarnej pracy dla dobra wspólnego. Efektem końcowym został „homo sovieticus”, którego znany ukraiński dysydent Iwan Hel zdefiniował jako człowieka chcącego przeżyć za wszelką cenę, kombinującego, niezainteresowanego budowaniem komunizmu, kierującego się zwierzęcym instynktem samozachowawczym. Człowieka jednowymiarowego, pozbawionego norm moralnych i potrzeb duchowych, któremu strach przed represjami kazał grać i demonstrować oddanie reżimowi, przy jednoczesnym życiu we własnym realnym świecie wewnętrznym⁹.

Stworzony w pierwszym powojennym dziesięcioleciu system okazał się wyjątkowo trwały. Z dzisiejszej perspektywy możemy stwierdzić, iż prawie wszystkie działania partii komunistycznej poniosły sromotną klęskę. W wyniku rozpadu ZSRR Ukraina odzyskała niepodległość, upadł system kolchozowy, z nową siłą odrodziły się organizacje nacjonalistyczne odwołujące się do OUN, udało się nadrobić straty demograficzne i gospodarcze. Niestety spustoszenia dokonane w kluczowej sferze mentalności społeczeństwa przetrwały znacznie dłużej od samego ZSSR i dają o sobie znać do dziś dnia.

Przypisy

¹ Szumski J, Sowietyzacja zachodniej Białorusi 1944 – 1953, Warszawa 2009, s. 16-17.

² Centralny Derżawnyj Archiw Wyszczych Orhaniw Włady Ukrainy - CDAWOWU

³ Centralnyj Derżawnyj Archiw Wyszczych Hromadskych Objednan Ukrainy - CDAHOU

⁴ Hałuzewyj Dreżawnyj Archiw Służby Bezpieki Ukrainy- HDA SBU

⁵ Elektornna Biblioteka Insytutu Historii Akademii Nauk Ukrainy, www.history.org.ua

⁶ Sawczuk O, Serhijczuk W, Osobliwości przesiedlenia polskiej ludności Wołynia do Polski w latach 1944 – 1946, [w:] Polacy i Kościół Rzymskokatolicki na Wołyniu w latach 1918 – 1997, red. Leon Popek, Lublin 1999, s. 200.

⁷ Reabilitowani istoriej, Tom Riwno, Kijów – Równe 2006, s. 69.

⁸ Suszyk I, Mihracyjni procesy na Wołyniu u 40 -50 rokach XX st, „Naukowyj Wisnyk Wołynskoho derżawnoho uniwersytetu imeni Łesi Ukrainki”, 2007, s. 148.

⁹ Hel I, Wykłyk systemi, Lwów 2013.

PAWEŁ FIGURSKI

PRACA DOKTORSKA "MODLITWY ZA KRÓLA W KANONIE RZYMSKIM MSZY. STUDIUM Z DZIEJÓW TEOLOGII POLITYCZNEJ WCZESNEGO ŚREDNIOWIECZA W ŁACIŃSKIM CHRZEŚCIJAŃSTWIE", PRZYGOTOWANA POD KIERUNKIEM PROF. DR HAB. ROMANA MICHAŁOWSKIEGO, OBRONIONA 20 GRUDNIA 2016 R.

8 kwietnia 1966 roku na okładce magazynu Times, przygotowanego na święta Wielkanocne, znalazło się pytanie: "Is God dead?", a główny artykuł traktował o tym, jak niepraktyczna jest wiara w Boga dla ludzi Zachodu. W latach sześćdziesiątych Peter Berger głosił tezę o konieczności sekularyzacji w nowoczesnych społeczeństwach, a kolejne kraje rozwijającego się świata, szczególnie od 1975 r., ulegały wpływom liberalnej demokracji, której jednym z fundamentów jest postulat zeświecczonej sfery polityki. Wizja nowego świata bez religii w sferze publicznej wydawała się bliska urzeczywistnienia. Od tego czasu zmieniło się jednak wiele. W 1992 roku Peter Berger publicznie odwołał swoje tezy. 2 maja 2009 roku The Economist zamieścił artykuł "God is back again", w którym nawiązano do pytania postawionego przed laty w Timesie i argumentowano o roli religii w życiu publicznym. W tekście wykazywano, że zwolennicy tezy sekularyzacji ponieśli porażkę. Natomiast na naszych oczach w wielu krajach cywilizacji zachodniej obserwujemy odwrót od liberalnych demokracji. Nowe stulecie przypomina raczej wiek Boga, do czego przekonują w świetnej analizie współczesnego świata polityki i religii Monica Duffy Toft, Daniel Philpott oraz Timothy Samuel Shah.

W kontekście współczesnego napięcia między sferą religii i polityki w liberalnych demokracjach zrodziła się niniejsza dysertacja, która traktuje o problematycznej kategorii, jaką jest teologia polityczna. Jeśli wielu myślicieli zarówno prawicowych, jak i lewicowych ma problem z precyzyjnym zdefiniowaniem tej dyscypliny, to jest to przede wszystkim spowodowane tym, że we współczesnej cywilizacji europejskiej istnieje problem teologiczno-polityczny, tzn. z różnych powodów wciąż spieramy się o ułożenie właściwych relacji między sferami polityki i religii. Ten spór nie rozpoczął się jednak wraz z narodzinami liberalnej demokracji, ale sięga początków chrześcijaństwa, które położyło kres utożsamieniu immanencji i transcendencji bóstwa, które to utożsamienie jest warunkiem sine qua non dla zaistnienia teologii politycznej sensu stricto. Nie oznacza to jednak, że wiara chrześcijańska jest apolityczna, a wszelkie związki między religią a polityką należy nazywać teologią polityczną, co postulują zwolennicy bardziej rozległego ujmowania tej dyscypliny. Taka definicja sensu largo jest w moim mniemaniu nieużyteczna, gdyż nie pozwala chociażby na rozróżnienie między społeczną nauką Kościoła a teologią polityczną. Obie dyscypliny, tzn. społeczna nauka Kościoła oraz teologia polityczna, różnią się między sobą w sposób znaczący. Teologia polityczna sensu stricto to próba realizacji rzeczywistości eschatologicznej na ziemi, podczas gdy społeczna nauka Kościoła to staranie o wprowadzenia wartości chrześcijańskich do świata polityki w celu rozwiązywania problemów społecznych z pełną świadomością, że proponowane rozwiązania mają charakter doczesny. Co więcej, wydaje się, że ortodoksyjne chrześcijaństwo nie pozwala na utożsamienie porządku doczesnego z eschatologicznym. Wprawdzie, jak pisał Eric Peterson, królestwo Boże jest już pośród wierzących, nigdy jednak nie urzeczywistni się ono zupełnie w historii, ale dopiero po jej zakończeniu. Żaden porządek polityczny nie może być zatem tożsamy z ostateczną wizją świata, ku której zmierza Kościół. Tak w ujęciu Petersona brzmiała doktryna wypracowana przez kapadockich Ojców Kościoła na Wschodzie, jak i św. Augustyna na Zachodzie. Chrześcijaństwo w swej istocie nie umożliwia zatem wypracowania teologii politycznej sensu stricto.

Niemniej w historii chrześcijaństwa podejmowano próby utożsamienia władzy politycznej z mocą Boga i wierzono, że w czynach władcy immanentnie reprezentowana jest władza Boga. W naszej historiografii takie fenomeny najczęściej opisujemy używając terminu "sakralizacja". Ta kategoria w ostatnich dekadach została jednak poddana gruntownej krytyce, a w niektórych kręgach postuluje się nawet jej zupełne odrzucenie. Szczególnie frapująca jest dla badaczy geneza terminu "sakralizacja", która jest ściśle związana z konceptem "królestwa sakralnego". Ten ostatni koncept służył przede wszystkim w celu analizowania pogańskich społeczeństw, w których władca pełnił rolę króla oraz kapłana, i w których sfery religijne i polityczne były niemal tożsame. Wielu historyków słusznie wskazało jednak, że w średniowiecznych źródłach niewidoczne jest przejmowanie plemiennych tradycji traktujących władcę jako zarazem króla i kapłana, ale w zachowanych tekstach używano raczej chrześcijańskich konceptów i idei, których nie można interpretować jako dowodu na długie trwanie fenomenu "królestwa sakralnego" w czasach Merowingów, Karolingów czy Ottonów. Wskazywano również, że sam termin sakralizacja jest nazbyt ogólny i niesłusznie określono nim zbyt wiele zjawisk. To, co bowiem

mówiono o średniowiecznym władcy, np. że jest królem i kapłanem, stwierdzano o każdym chrześcijaninie, który - gdy tylko przyjął chrzest - partycypował w królewskim kapłaństwie Chrystusa. Również wiele innych idei związanych z osobą sakralnego króla wytłumaczono bez odwoływania się do instrumentarium teologii politycznej sensu stricto. Niektórzy historycy (np. Jens Ivo Engels czy Yitzhak Hen) postulowali zatem odrzucenie kategorii sakralizacji.

Niniejsza dysertacja nie czyni jednak zadość propozycji Engelsa i Hena, ale stara się rozpocząć porządkowanie debaty nad sakralizacją władzy poprzez wskazanie takich przypadków, dla których można mówić o teologii politycznej sensu stricto. W tym celu zająłem się nieopracowanym dotąd tematem sakralizujących modlitw za władców umieszczonych w jednym z najważniejszych tekstów łacińskiego chrześcijaństwa, a z pewnością najważniejszym liturgicznym tekstem średniowiecza, to jest kanonem rzymskim Mszy. Rzymska modlitwa eucharystyczna to bowiem oracja odznaczająca się szczególnie sakralnym charakterem. To podczas wypowiedzania słów tej modlitwy padają słowa ustanowienia. To podczas tej części mszy chleb i wino ofiarowane na ołtarzu stają się Ciałem i Krwią Chrystusa. To wówczas sakramentalnie uobecniana jest ofiara Jezusa na Krzyżu. Bez kanonu rzymskiego nie można było zatem sprawować Mszy w łacińskiej Europie (z wyjątkiem Hiszpanii, gdzie posługiwano się liturgią mozarabską). Modlitwa ta była chroniona regulacjami kanonicznymi. Za błędy przy wypowiedzaniu rzymskiej anafory czekały na celebransów surowe kary. Iryjski tekst z połowy VII wieku, pt.: *Paenitentiale Cummeani*, który na kontynencie rozprzestrzenił się od przełomu VIII i IX wieku zawiera opis pokuty za niewłaściwą recytację słów kanonu. Za pierwszą pomyłkę kapłan powinien być ukarany 50 razami, za drugą 100 razami, a po trzecim błędzie powinien zostać suspendowany. Z tego względu kanon nazywano "niebezpieczną modlitwą", a księgi zawierające tę modlitwę, przede wszystkim sakramentarze oraz mszały, były niezwykle zdobione oraz otaczane czcią w trakcie liturgii, jak i poza nią.

Umieszczenie imienia lub samego tytułu królewskiego w kanonie rzymskim miało istotne znaczenie. W sposób symboliczny władca stawał się bowiem obecny podczas najbardziej sakralnej modlitwy chrześcijaństwa. Jakie jednak konkretne treści z zakresu teologii politycznej sensu stricto niosło ze sobą wspomnienie króla lub cesarza w kanonie? Odpowiedzi na to pytanie udziela niniejsza dysertacja. Aby uzyskać wiążące wnioski przeanalizowałem prawie 400 ksiąg liturgicznych (edytowanych lub dostępnych jedynie w rękopisie), które zostały sporządzone między VII a XIV wiekiem. Mimo że w trakcie pracy starałem się zrekonstruować historię modlenia się za władców w trakcie Eucharystii od początków chrześcijaństwa aż do dziś, przede wszystkim skoncentrowałem się na karolińskich oraz post-karolińskich władztwach przed reformą Kościoła z XI wieku, tzw. reformą gregoriańską. To właśnie w tym okresie liturgia zdaje się wyznaczać średniowieczny sposób myślenia o świecie i definiowania swojej tożsamości. Aż do końca XI wieku to liturgia proponowała zestaw wartości i wzorców zachowań, stąd też Ernst H. Kantorowicz ukuł termin "liturgical kingship" dla określenia ideologii władzy Ottonów i wczesnych Salijczyków. Co więcej, cały ten okres nazwano wiekiem liturgii. Celem reform Karola Wielkiego, niezależnie czy nazywamy je renesansem, *correctio*, czy jeszcze innym terminem, było bowiem godne sprawowanie służby Bożej w imperium. Z tych powodów skoncentrowałem się na czasie od końca VIII wieku do połowy XI, mimo że niekiedy narracja wykracza poza sformułowane ramy. Z oczywistych względów należało dokonać wyboru przypadków rozprzestrzeniania się modlitwy za rządzących. Niemożliwe byłoby zbadanie wszystkich rękopisów liturgicznych zawierających kanon rzymski w wykrojonej przeze mnie epoce. Mimo to podczas wielu kwerend podjąłem starania, by uzyskać jak najszerszy ogląd zagadnienia. Uzyskałem informacje o interesującej mnie tradycji liturgicznej spośród 30% zachowanych rękopisów z kanonem rzymskim Mszy z IX wieku, prawie 50% manuskryptów z X wieku oraz ponad 50% ksiąg z XI wieku. Uznałem jednak, że najciekawsze wyniki badań nad teologią polityczną uzyskane zostaną podczas szczegółowej analizy przykładów pochodzących z monarchii ottońsko-salickiej, którą określono jako apogeum sakralności władzy. Nie tylko w starszej literaturze, ale i obecnych syntezach różnych tradycji historiograficznych kultura polityczna Ottonów i wczesnych Salijczyków jawi się jako szczytowy moment w dziejach teologii politycznej średniowiecza. Z tego względu, aby uzyskać informacje o post-karolińskiej tradycji modlenia się za króla w kanonie rzymskim, wybrałem do szczegółowego zbadania te rękopisy, których produkcję i użytkowanie można z pewnością przypisać konkretnym postaciom lub grupom społecznym imperium ottońsko-salickiego. Po analizie materiału liturgicznego, który interpretowałem w kontekście innych źródeł z epoki, doszedłem do następujących wniosków:

1. Najbardziej sakralizująca modlitwa za władcę została umieszczona w otwierającej sekcji kanonu rzymskiego, *Te igitur*, i została wprowadzona w kręgu Karola Łysego, prawdopodobnie z inspiracji samego władcy, który pisał do papieża Hadriana II, że przechadza się w obliczu Boga, jest panem ziemi i władnym, by rozstrzygać o teologii Kościoła jako

jeden z jego przywódców. Królewski tytuł w *Te igitur* kanonu rzymskiego po raz pierwszy znalazł się prawdopodobnie w sakramentarzu, który wyprodukowano na lotaryńską koronację Karola z 869 r. Ta liturgiczna innowacja przystaje do ideologii propagowanej przez ambitnego Karolinga w innych źródłach z epoki. Modlitwa za króla w *Te igitur* miała na celu podkreślenie, że władca jest nie tylko świeckim strażnikiem ortodoksji, ale przynależy do najwyższych duchownych hierarchów Kościoła, obok papieża i biskupa lokalnego Kościoła. Oracja ta wprowadzała także nietypową teologię Eucharystii, w której każda msza miała być ofiarowana w jedności z ziemskim władcą imperium.

2. W pracy skorygowano wiele błędnych ustaleń badaczy, którzy zdawkowo wypowiedzieli się na temat modlitwy za władcę w czasie Eucharystii, przede wszystkim z czasów współczesnych jedyne, który zajął się tą problematyką, tj. Ildara Garipzanova, a także starszych badaczy, tj.: Ludwiga Biehla, Hansa Hirscha, Gerda Tellenbacha, oraz Josepha Andreasa Jungmanna. Modlitwa za króla w *Te igitur* była zupełną innowacją, jeśli chodzi o liturgiczną tradycję chrześcijańskiej modlitwy za rządzących. Zarówno w greckich, syriackich, etiopskich, koptyjskich, ormiańskich anaforach wschodnich, jak i łacińskich modlitwach eucharystycznych zachodnich oracje za władzę polityczną były pozbawione treści z zakresu teologii politycznej. W samym kanonie rzymskim modlono się za władcę od momentu kodyfikacji anafory (IV-VI w.), ale oracje te również nie sakralizowały władców. Intercesje w rzymskiej modlitwie były umieszczone w innych dwóch częściach kanonu, tj. *Memento* oraz *Hanc igitur*. Te oracje były jednak miejscami na wypowiedzenie wszelkich potrzeb Kościoła i dozwalały na umieszczenie w nich wszystkich stanów, co też istotnie jest poświadczone w wielu rękopisach liturgicznych. W tych dwóch częściach kanonu (*Memento* oraz *Hanc igitur*) znajdujemy modlitwy za różnych świeckich: możnych, wdowy, rodzinę celebransa. Prawdziwy przełom przyniosła dopiero innowacja Karola Łysego z drugiej połowy IX wieku.
3. Nowinka Karolinga nie została jednak zaakceptowana natychmiast. Najszybciej znalazła aprobatę w Saint-Denis, klasztorze silnie związanym z dynastią, szczególnie od drugiej połowy IX wieku. Należy jednak dodać, że w IX stuleciu wciąż modlitwa ta pozostała fenomenem spotykanym tylko sporadycznie w innych miejscach. Kluczowym dla rozprzestrzenienia się nowego zwyczaju był X i XI wiek. Różne mogły być motywy uwzględnienia lub odrzucenia tytułu królewskiego w *Te igitur* kanonu rzymskiego, ale na wybranych ottońskich przykładach starałem się dowieść, że rozprzestrzenienie się modlitwy było uzależnione od poglądów na rolę króla w Kościele jako równego biskupom duchownego hierarchy. Obecność oracji mogła być dowodem wsparcia sakralności władzy, podczas gdy jej świadome odrzucenie wydaje się być dowodem eklezjologii, w której król nie zajmuje miejsca równego najwyższym dostojnikom duchownym. Modlitwa za władcę w kanonie rzymskim może być zatem użytecznym narzędziem w celu określenia postawy danego ośrodka wobec władzy politycznej. Historyk badający wczesne średniowiecze nie ma do dyspozycji zbyt wielu źródeł, a tradycja intercesji za rządzących może dostarczyć kolejnej perspektywy dla badania relacji między hierarchami Kościoła a monarchami. Brak lub obecność interesującej oracji wymaga jednak szczegółowej interpretacji i umieszczenia badanego rękopisu w szerszym kontekście wymiany idei. Opisana metoda nie działa w sposób tak prosty, jak papierek lakmusowy.
4. Ośrodki, które przyjęły karolińską innowację to przede wszystkim klasztory, które były blisko związane z władzą polityczną i wspierały rządzących w celu podkreślenia ich sakralności, np. produkując miniatury w liturgicznych księgach lub narracje, które zawierały wiele idei z zakresu teologii politycznej sensu stricto. Były to klasztory w Ratzbonie oraz Nowej Korbei. Samoświadomi biskupi, tacy jak Bernward z Hildesheim, Sigebert z Minden, Warmund z Ivrei, a także z mniejszą uwagą uwzględnieni w dysertacji arcybiskupi kolońscy, byli niechętni przyjęciu nowej tradycji, choć nie oznacza to, że nie wspierali Ottonów i Salijczyków. Wyznaczyli im jednak granicę, którą było wykluczenie rządzących z grona najwyższych dostojników Kościoła. Monarcha był wprawdzie chrześcijaninem i należało się za niego modlić. Na pewno był kimś więcej niż zwykłym świeckim, godzono się na myśl o nadprzyrodzonym charakterze władzy, ale nie na tyle, by dodać króla obok biskupów do modlitwy otwierającej największe misteria chrześcijańskie. Wydaje się zatem, że sakralność władzy w X i XI wieku była negocjowana. Nie była podzielana powszechnie przez wszystkich członków Kościoła ottońsko-salickiego. Wydaje się, że miała raczej charakter konsensualny aniżeli była a priori przyjętym przez wszystkich założeniem. Taki wniosek potwierdza sugestię badaczy, którzy wskazują na konsensualny charakter monarchii ottońsko-salickiej. Niniejsza dysertacja zwraca uwagę, że konsensualny charakter miała również teologia polityczna tej epoki.

5. Wydaje się, że analiza źródeł liturgicznych dla badań nie tylko nad teologiami politycznymi, ale szerzej średniowiecznego społeczeństwa niesie ze sobą wiele innych perspektyw badawczych. W polskiej tradycji badawczej historycy wykorzystujący rękopisy służące podczas Eucharystii dla stricte Nieliturgicznych badań stanowią raczej wyjątek, co jest zresztą typowe dla tradycji badawczych innych krajów. Sakramentarze, mszały, pontyfikały, a także inne niewspominane w dysertacji księgi służące podczas służby Bożej są jednak nieocenione dla badań nad mentalnością ludzi średniowiecza z ich lękami oraz nadziejami, potrzebami, a także podzielanymi przez nich wartościami. Niniejsza dysertacja zwraca uwagę na ten zazwyczaj marginalizowany typ źródeł historycznych i wskazuje, że księgi liturgiczne mówią rzeczy o niebie i ziemi, o których nie śniło się mediewistom. I jest to zarazem ostatnia teza mojej dysertacji, jak i postulat badawczy, skierowany do zgromadzonego tu audytorium, któremu składam podziękowania za tak liczną obecność.

INSTYTUT HISTORYCZNY UNIwersYTETU WARSZAWSKIEGO

KRAKOWSKIE PRZEDMIEŚCIE 26/28; 00-927 WARSZAWA

tel. (+48) 22 55 20 415

<http://ihuw.pl>

tel./fax (+48) 22 826 19 88

[strona e-Newslettera](#)

Redakcja e-Newslettera: Dobrochna Kalwa d.kalwa@uw.edu.pl